

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

š t v r t ý r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

2/ 2007

Neoriginálne o originalnosti

Nefahká cesta k cennej komodite – vedeckej originalite

Skepticky o skeptikovi

Subjektívno-odborne o životnom prostredí a štatistickom optimistovi

Medzi fitnou a džihádrom

Príkaz, zákaz, trest na kresťanský a moslimský spôsob

Prečo Eskimáci nakupujú chladničky

Predajcovia a obchodníci – novodobí bohovia

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

Lubomír Tomáška:
Neoriginálne o originalnosti
2

Lubica Lacinová:
Skepticky o skeptikovi
3

Oľga Gyárfášová:
Anjeli a sociológia
4

Štefan Šrobár:
Evolúcia a kresťanstvo
4

Imrich Gazda:
Európa podľa Benedikta
5

Jarmila Drozdíková:
Apokalypsa
– komodita i politikum
6

Gabriel Pirický:
Medzi fitnou a džihádrom
7

Juraj Alner:
Dejiny v každom z nás
8

Eduard Krekovič:
Postmoderná archeológia
9

Milan Zemko:
Demokrat
československého razenia
10

Ivan Žucha:
Život a obrany
10

Adam Németh:
Totálne umenie v storočí totalít
11

Aňa Ostrihoňová:
Stratiť reč
12

Elena Akácsová:
Prečo Eskimáci nakupujú chladničky
13

Ivana Taranenková:
Stereotypy z iného aspektu
14

Dana Kršáková:
Kĺzanie po prítomnosti
15

Celoživotní sprievodcovia
Dušana Duška
16

Neoriginálne o originalnosti

Okuliarný Henri Bemis neznášal ľudí. Vadilo mu, keď ho otravovali svojimi banálnymi problémami. Naskakovali mu zimomriavky zlosti, keď vstupovali do jeho súkromia triviálnymi otázkami. Svet ostatných ho nezaujímal a nikdy sa nad ním ani nezamýšľal. Mal len svoj svet. A svoje knihy. Knihy, v ktorých mohol prežívať osudy postáv, mohol bez ich odporu a odvrávaní moralizovať a mať nad nimi absolútnu moc. Stačí si nasadiť silné dioptrické okuliare premieňajúce rozmazané stránky na popis krajín, udalostí, príbehov. Len keby neboli tí otravní ľudia, ktorí mu túto samotu ničia! Aký krásny by bol svet bez nich, rozprávkový život, v ktorom by obklopený knihami, nikým nerušený, vychutnával svoju samotu...

Ten deň skutočne prišiel. Zem postihla apokalypsa, ktorá zlikvidovala celé ľudstvo. Všetkých, okrem Bemisa. Bol v ten okamih práve v knižnici. Sen sa uskutočnil. On, tisíce kníh a... nikto viac. Už len zobrať do rúk rozčítanú knihu, nasadiť okuliare... Ale kde sú? Museli mu spadnúť, keď utekal do bezpečia. Musia byť niekde blízko. Ale kde? Svet je bez nich tak tragicky rozmazaný. „Haló, je tu niekto? Prosím vás, podajte mi moje okuliare! Haló!“ Nikto však neodpovedá. Bemis si sadá na kameň v rozvalinách. Je sám s tisíckami „svojich“ kníh. Tak ako si vždy predstavoval. Meter od neho ležia okuliare. No niet nikoho, kto by mu ich podal...

Takto nejako by sa dala prerozprávať poviedka Lyna Venablesa, sfilmovaná koncom 50. rokov v rámci série príbehov Twilight Zone. Okrem prvoplánovej tragédie, ktorá ho postihla, nebol v dôsledku svojej zrakovej indispozície Bemis schopný využiť unikátnu možnosť: prečítať všetko, čo bolo dovtedy napísané bez rizika, že počet novonapísaných kníh/časopisov bude narastať rýchlejšie, ako počet kníh/časopisov prečítaných. A po zavretí poslednej knihy by stačilo povedať, či napísať niečo, čo sa v žiadnom texte nevyskytlo a bola by to originálna myšlienka.

Originalita je vysoko cenená komodita. „Originál“ či „originálny“ sú slová, ktoré používame vždy s pozitívnym nádykom. Našu sociálnu úspešnosť do veľkej miery ovplyvňuje naša schopnosť byť originálnymi. Človek, ktorý v spoločnosti neustále opakuje tú istú množinu príhod, je otravný a u poslucháčov vyvoláva neurózu. Schopnosť zaujať či rozosmiať druhého je založená na neštandardnosti, prekvapivosti, nepredikovateľnosti, neopakovaní niečoho, čo publikum pozná. Rozosmiať manželku po 15 rokoch spolužitia je dobrý signál, jej blahosklonné mlčanie pri tisícom opakovaní príhody z dovolenky pred tisícou návštevu je indícia jej nadľudskej tolerancie.

Fakt, že tak často opakujeme buď samých seba, alebo (v lepšom prípade) niekoho iného, poukazuje na to, ako je originalita ťažko dosiahnuteľná. Aj preto obdivujeme ľudí, ktorí sú jej nadpriemerne schopní. Originálny nápad hudobného skladateľa či výtvarného umelca tak nemá rozmer len estetický a emocionálny, ale aj heuristický. Práve v umení je tlak na originalitu enormný. Nikoho by neoslovila súčasná socha v štýle Michelangelovho Dávida alebo nový obraz v štýle Botticelliho Jari. Volanie po originalite vo výtvarnom umení je tak extrémne, že v mnohých prípadoch ide na úkor technického majstrovstva (Efraim Kishon: Picassova sladká pomsta, EPOCHA 2003) a praje (originálnym) podvodníkom. Písať Marcela Duchampa (Fontaine; prvýkrát vystavený v roku 1917) či deväťdesiat konzervovaných exkrementov umelca Piera Manzoniho (Merda d'artista; 1961) sú príklady originálov, ktorých cena je porovnateľná s cenami obrazov renesančných majstrov (jedna z Manzoniho konzerv bola v roku 1962 predaná za 30 gramov 18-karátového zlata). Výtvarnícke schopnosti týchto umelcov môžu zhodnotiť len odborníci. Pre nás, laickú verejnosť, nech je povzbuz-

dením, že vystavovať produkty svojho metabolizmu už vďaka Manzoniho a jemu podobným „perfomérom“ nie je originálne a teda ani nefiguruje vo vystavovateľských plánoch galérií. Pravdaže, je potrebné mať sa na pozore. Noví, vysoko originálni tiežvýtvarníci, čakajú na odhalenie svojej geniality.

Zmienené príklady ilustrujú podstatnú vec: originalnosť neznamená automaticky kvalitu. Či umeleckú, alebo myšlienkovú. Kto by mal záujem o bláboly a hlúposti, akokoľvek by boli originálne?

Inšpiratívnym spôsobom rieši tento problém veda: Ak má byť nová interpretácia príslušného fenoménu úspešná, nesmie byť len originálna, ale zároveň aj dôveryhodná. Dôveryhodnosť je odvodená od kvality konkrétnej hypotézy merateľnej jej schopnosťou odolávať experimentálnemu testovaniu. Snahou vedca je formulovať originálne hypotézy vysvetľujúce nepoznané časti sveta okolo nás spôsobom, ktorý najlepšie vysvetľuje existujúce experimentálne dáta o danom fenoméne. Samoučelná originalita, ktorá má šancu napríklad vo výtvarnom umení, je vo vede nepripustná.

Byť originálny však v prípade vedca znamená neopakovať sa. A to je čoraz väčší problém. Neopakovať povedané/napísané znamená mať vedomosti o existujúcich hypotézach. Hypotézach vyvrátených i tých stále testovaných.

8 hodín. Pridáme 2 hodiny na pedagogické aktivity, 2 hodiny na administratívu, 1 hodinu na presun z domu a domov, 1 hodinu na osobnú hygienu, 1 hodinu na rýchle stravovanie... Očividne tu niečo nie je v poriadku. Ak má byť snahou vedca formulovanie originálnych hypotéz, kde je čas na experimentovanie? Kde je čas na rozmyšľanie?

Byť originálny v prípade vedca znamená neopakovať sa. A to je čoraz väčší problém. Neopakovať povedané/napísané znamená mať vedomosti o existujúcich hypotézach. Hypotézach vyvrátených i tých stále testovaných.

Ako sa vyhnúť nebezpečenstvu dostať sa do zajatia permanentného čítania a z neho vyplývajúceho osudu neoriginálnosti? Snažiť sa riešiť marginálne, nezaujímavé problémy, pretože sa o nich toľko nepíše? Špecializovať sa na úzku problematiku, maličké zrnko v mori piesku, pretože ľudí venujúcich sa práve tomuto jednému zrnku nie je príliš veľa? Ale veď chceme hľadať odpovede na „veľké“ otázky!

Francis Crick, jeden z géniov minulého storočia, zásadne nečítal noviny. Tvrdil, že keď sa niečo podstatné stane, povedia mu to ľudia na ulici (Matt Ridley:

jich originálnych odpovedí na veľké otázky modernej biológie. Kultúra akademických pracovísk, založená na frekventovanej a intenzívnej komunikácii, ktorej hlavným cieľom nie je len pomenovanie vedeckého problému, ale predovšetkým formulovanie možných prostriedkov na jeho riešenie, táto kultúra bola predpokladom úspechu ľudí, ako bol Crick.

Tento typ výmeny názorov a komunikácie u nás takmer úplne chýba. Áno, delíme sa o svoje problémy, ale často to robíme predovšetkým preto, aby sme sa ubezpečili, že tí ostatní sú na tom rovnako zle ako my. O tom, na akom konkrétnom probléme robí kolega z inej katedry (a často aj kolega z inej miestnosti toho istého pracoviska) ani netušíme. Koľko má publikácií? Koľko má citácií? Menej ako ja? Skvelé! Alebo nebudaj viac? Podzrivé! Na čom báda? Nepodstatné!

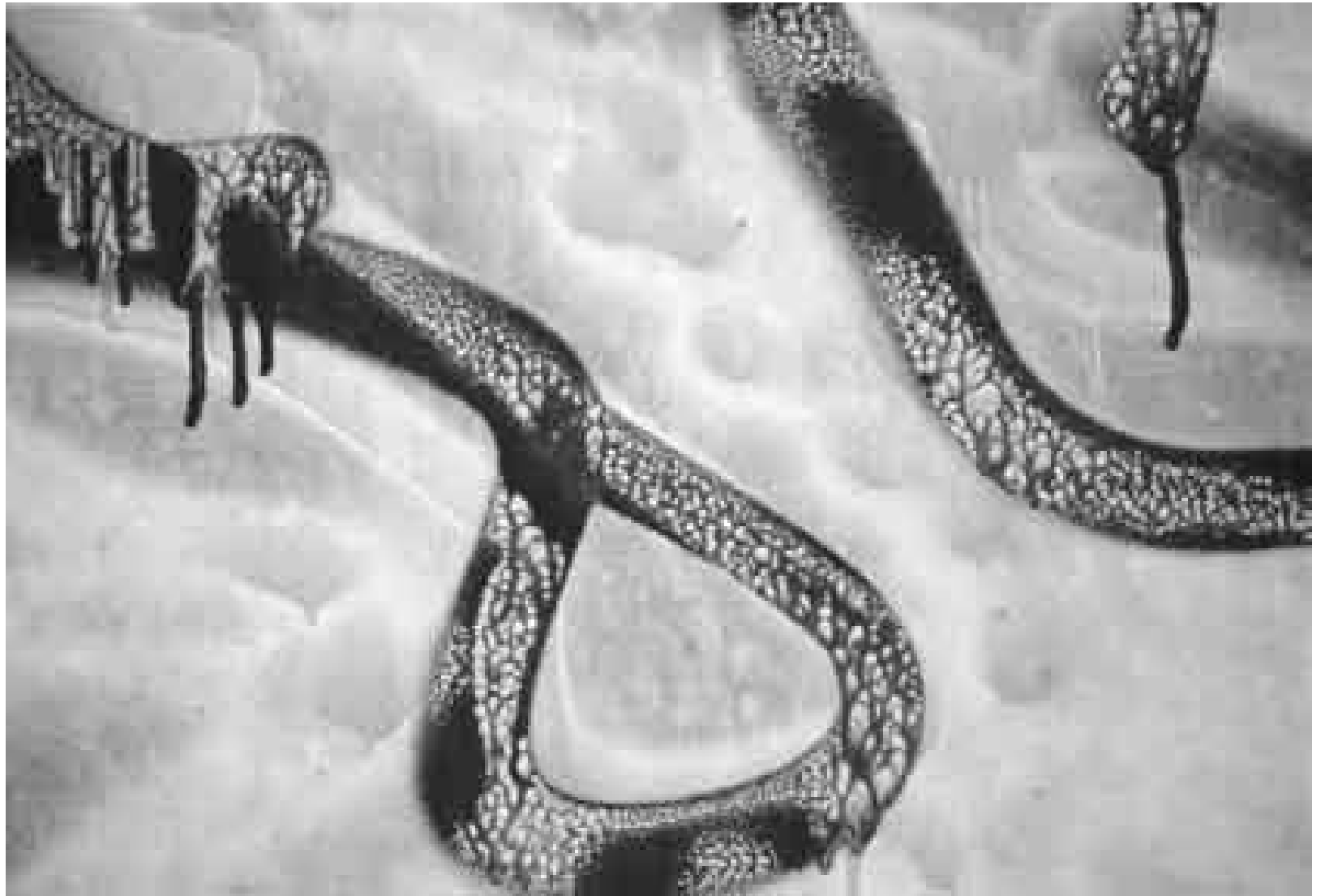
V takej malej populácii, ako je slovenská vedecká komunita, je absencia osobných kontaktov a interaktívnej formálnej

aby sa čo len raz zaujímal o to, čo konkrétne robí, ho takto bezprostredne vidia a počujú prvýkrát v živote. Obávam sa, že aj posledný. Keď adept stojí pred dverami rokovacej miestnosti čakajúc na ortieľ, väčšina vychádzajúcich staršínov ani pohľadom nezmierni jeho pocit odsúdenia.

Keď sa takto správame my, ako môžeme očakávať od našich študentov, že na prednáškach a seminároch budú kriticky a živo diskutovať? Ako si môžu bez príkladu zo svojho okolia začať vymieňať svoje vedomosti so snahou využiť túto komunikáciu na produkciu vlastných, originálnych a zároveň múdrych pohľadov na svet? Tak ako my minimalizujeme našu snahu o poznanie vedeckej práce iných na porovnávanie číselných ukazovateľov, nemajú ani oni tendenciu ísť nad rámec porovnávania svojich výsledkov zo skúšok. Obe skupiny sa tak dobrovoľne zbavujú tej najcennejšej možnosti, ktorú by akademické prostredie malo poskytovať: výmenou informácií a názorov zvyšovať šancu zrodu originálnej myšlienky.

Dnes viac ako kedykoľvek predtým potrebujeme dávať na vedomie svet našich postrehov a vedomostí. Napríklad v diskusných kluboch, akýchsi moderných slobodomurárskych lóžach, ktorých selektovaní členovia, vychutnávajúci dobré víno, budú mať jediné ob-

Adriano Peron, Fialová dekompozícia, 2005

Neurobiológ Eric Kandel nedávno vo svojej autobiografii napísal (Eric Kandel: In Search of Memory, Norton 2006), že 90 percent všetkých vedcov, ktorí kedy žili na svete, stále aktívne pracuje. Stotisíce ľudí tak denne produkujú stovky článkov, prinášajúcich nové hypotézy o tých či oných fenoménoch. Rýchlosť pribúdania údajov vo vedeckých časopisoch je enormná: v relatívne úzkej oblasti výskumu existuje (odhadom) minimálne 20 „povinných“ a 50 až 100 „odporúčaných“ časopisov, v ktorých je relatívne vysoká pravdepodobnosť objavenia sa správy významnej pre čitateľa. Väčšina týchto časopisov vychádza každý týždeň a ich rozsah je 200 až 1000 strán. Keby mal človek z každého časopisu prečítať len zlomok (napr. 40 strán), pri rýchlosti čítania 50 strán za hodinu by čítal každý deň (vrátane víkendov)

Francis Crick, Discoverer of the Genetic Code, HarperCollins 2006). Podobnú stratégiu do istej miery uplatňoval aj vo svojej vedeckej práci. Popri čítaní odborných článkov podstatnú časť svojho života strávil diskusiami so svojimi kolegami.

V tak malej populácii, ako je slovenská vedecká komunita, je absencia osobných kontaktov a interaktívnej formálnej i neformálnej komunikácie tragická.

O to podstatné, čo prečítal, sa podelil recipročne s ostatnými diskutujúcimi, pričom výsledkom diskusií bola pridaná hodnota v podobe komplexného pohľadu na daný problém. Práve táto výmena umožnila Crickovi abstrahovať časti svo-

i neformálnej komunikácie tragická. Príklad na ilustráciu: Vedecké rady akademických inštitúcií, ktorých správanie je zrkadlom súčasného stavu vedeckej komunikácie, posudzujú adeptov na akademické a vedecké tituly na základe

súboru číselných ukazovateľov a desaťminútovej prezentácie, počas ktorej má adept za úlohu vysvetliť výsledky svojej práce a ich význam. Členovia vedeckej rady inštitúcie, na ktorej spolu s adeptom strávil niekoľko rokov života bez toho,

medzenie: úplne sa vyhnúť negatívnym konštatovaniam v prípade, že na daný problém nemajú riešenie. Imperatívom bude stavať provokujúce otázky, inšpirovať sa navzájom, hovoriť o smerovaní vedy všeobecne i lokálne. Len takáto komunikácia nám môže pomôcť vymaniť sa z väzenia večného dobiehania stále zrýchľujúceho sa chrlenia dát.

Potrebujeme sa navzájom. Aby sme vedeli, čomu sa oplatí venovať, k čomu stačí poznať len referenciu a čo treba ignorovať. Aby sme boli schopní formulovať veľké otázky a produkovať originálne odpovede. Musíme našu komunikačnú kultúru zmeniť. Formálne i obsahovo. Jeden pre druhého predstavujeme okuliare, ktoré nám pomôžu zaostriť na detaily súčasného rozmazaného sveta.

L u b o m í r T o m á š k a

Anjeli a sociológia

V slovenskej sociologickej spisbe posledných rokov je pôvodných monografií ako šafranu. A kvalitných, konceptuálne zvládnutých, metodologicky široko zameraných, skúmajúcich kľúčový spoločenský fenomén so znalosťou svetovej literatúry ešte menej (žiadalo by sa použiť jednotku zriedkavejšieho výskytu ako šafran). Publikácia Miroslava Tížika K sociológii novej religiozity patrí do tejto kategórie. Jej príchod sa takmer žiada nazvať „udalosťou“. Zároveň vzbudzuje nádej, že nie je ojedinelou lastovičkou a že s profesijným dozrievaním generácie, ktorá už mohla študovať sociológiu bez marxisticko-leninského chomúta a využívať možnosti štúdia na zahraničných univerzitách, príde aj to leto.

Čo si predstaviť pod sociológiu náboženstva? Autor si v úvode nahadzuje na smeč viacero otáznikov – napr. aký je rozdiel medzi náboženstvom a religiozitou, aké je tradičné náboženstvo a religiozita a voči čomu sa nové formy vymedzujú, aké rôzne fenomény môžu patriť pod pojem nová religiozita? Je to riadne sústo v spoločnosti, kde biele miesta tvoria väčšiu časť pomyslenej plochy teoretického zázemia a kde chýba systematický empirický výskum. Prácu neulahčuje ani fakt, že spoločenský diskurz sa ešte stále nevymanil z dobovej určenosti a pendulum vychýlené v reakcii na vedecký komunizmus a ideologické potieranie všetkého, čo súvisí nielen s náboženstvom, ale aj čimkoľvek duchovným, sa ešte nevrátilo do normálu.

Miroslav Tížik mnohonásobnú výzvu zvládol. Má nielen načítané, ale aj napremýšľané. V takmer 400-stranovej knižke čitateľa elegantne sprevádza teoretickou literatúrou, klasickou i súčasnou, vysvetľuje jemné odlišnosti v používaní základných pojmov, prezentuje bohatý empirický materiál nielen v podobe dát, ale aj bohatej znalosti desiatok nových náboženských hnutí či okrajových cirkví. Len ako chuťovky – religiozita ako niečo širšie v porovnaní s bežne používaným pojmom náboženstvo, avšak prekrytá nánosom stereotypov; sekularizácia ako strata významu náboženstva a laicita ako výsledok

procesov, v ktorých sú sféry politiky, práva, školstva a medicíny oddelené od cirkvi, pričom ako ilustrácia môže výborne poslúžiť prípad Turecka – ne-sekularizovaná laická krajina, v ktorej bolo zrušené štátne náboženstvo, hoci dodnes má veľmi silný vplyv na život spoločnosti. Zasvätený a informatívny je i exkurz do premien podoby a úlohy náboženstva v postindustriálnych spoločnostiach, cez ktorý sa dostávame ku kľúčovému pojmu práce – novej religiozite, spoločenskému pozadiu jej vzniku, jej formám, podo-

Sociologický pohľad by sa mal vedieť emancipovať od politiky a vo vzťahu k danej téme sa viac sústrediť na náboženstvo v kontexte kultúry, každodennosti, hodnotových orientácií, životných trajektórií, skrátka, v rovine, ktorá nie je iba funkciou premien politickej moci.

bám, kultúrnemu kontextu. Sociológ čitateľom dokonca s istou dávkou poézie ponúka Thomasa Luckmanna a jeho teóriu „neviditeľného náboženstva“ a Petra L. Bergera – odporcov zjednodušených sekularizačných teórií, veď – podľa oboch – „transcendentu a posvätno existuje v živote človeka v každom type spoločnosti, aj v modernej. Sekularizovať sa podľa nich môžu iba náboženské inštitúcie,

pretože tie nie sú svojou povahou univerzálne, na rozdiel od náboženstva, ktoré samo osebe je univerzálnym fenoménom, ktorý sa môže iba presúvať alebo meniť svoju podobu“. Ďalej popisuje návrat náboženstva, ale už v jeho privatizovanej a individualizovanej podobe, ústami ďalších autorit sociológie náboženstva hovorí o religiozite bez domova, tekutej príslušnosti a zdnešené cirkvi.

Premeny religiozity sú doplnené údajmi z medzinárodných komparatívnych výskumov. Tie však – nie vinou autora, ale svojou povahou – len akosi plocho, kľúč po povrchu, popisujú veľmi čiastkové aspekty a nestíhajú antropologický rozmer témy.

Dojmom troch samostatných štúdií pôsobí záverečná časť knihy, ktorá sa venuje tváram novej religiozity – fundamentalizmu, teleevenjalizácii a humoru. Boh v supermarkete a defilé širokej škály paradoxov doby – aj tak by sa dali zhrnúť úvahy o premenách viery, náboženstva a religiozity v dnešnom svete.

Vráťme sa však o krok späť. Nemalú časť publikácie tvorí podkapitola o náboženskej zmene na Slovensku. Má skvelý historický úvod, charakterizuje

moci“ po roku 2002). S priblížením predmetu skúmania na dohľad, na žitú realitu, však sociológia náboženstva ustupuje politológii vplyvu cirkvi. Určuje to popisované „tu a teraz“? Alebo naša neschopnosť zložiť politické okuliare? Nie je to, samozrejme, iba problém autora knihy, ale iste aj mnohých jej čitateľov, autorku týchto riadkov nevynímajúc. Sociologický pohľad by sa však mal vedieť emancipovať od politiky a vo vzťahu k danej téme sa viac sústrediť na náboženstvo v kontexte kultúry, každodennosti, hodnotových orientácií, životných trajektórií, skrátka, v rovine, ktorá nie je iba funkciou premien politickej moci. Takže ešte raz – dilemma, ako eliminovať riziká žitého pozorovania, byť zároveň „in“ aj „out“ a nepadnúť do pasce zaujatosti vo vzťahu k tomu, čo sa nachádza „incredibly close“, má všeobecnejšiu povahu.

V závere tejto časti Tížik píše o prebiehajúcej hodnotovej a svetovázorovej pluralizácii slovenskej spoločnosti navzdory snahám o jej homogenizáciu (ktorú nepriamo odčítavame z posilňovania pozícií katolíckej cirkvi v spoločnosti). O pokračujúcu pluralizáciu spoločnosti nemám obavy (a nielen preto, že „kresťanské“ strany sú medziasom v opozícii). Výzvy je nepochybne viac – napr. ako sa príliš tradičné ponímanie kresťanských hodnôt (ale aj rigidnosť cirkvi a lipnutie na formalizmoch) vyrovná so sociálnou modernizáciou. Alebo tá, na ktorú poukázali empirické výskumy a ktorú autor tvorivo vyzdvihuje – „materializácia kresťanstva“, čiže paralelné posilňovanie materialistických hodnotových orientácií i náboženskej viery v slovenskej spoločnosti.

Môžeme sa sporiť o detailoch, no – zhrnuté a podčiarknuté – ide o inšpiratívne, informatívne i intelektuálne čítanie, prínos prekračujúci rámec jednej disciplíny. Navyše, vo viacerých oblastiach úspešný prvolezecký výkon. Padajúci anjel z obálky nie je prvoplánová metafora.

O l g a G y á r f á š o v á

▲ Miroslav Tížik
▲ K sociológii novej religiozity
▲ Univerzita Komenského 2006
▲ 391 strán
▲ 499 Sk

Evolúcia a kresťanstvo

Kniha Mareka Orka Vácha, katolíckeho kňaza a biológa, Návrat ke Stromu života je o veľmi krehkej téme, ktorá sa týka vzťahu evolúcie a kresťanstva, viery a vedy, prírodných vied a teológie. Strom života je obraz, ktorý je rámcom príbehu Biblie. Pre evolučného biológa má však tento termín ešte inú asociáciu: darvinistickú predstavu vývoja, v ktorej sú jednotlivé druhy spojené spoločnými predkami, podobne ako konáre stromu. Obraz stromu života tak prepája vieru a vedu, teológiu a biológiu.

Vácha sa vo svojej knihe púšťa na neisté územie, do zeme nikoho, na hranicu medzi biológiou a teológiou. Nesnaží sa obhajovať žiadnu z obľúbených hypotéz: ani vieru v Boha, ani ateizmus alebo čokoľvek iné. Chce, aby sme sa pokúsili vidieť a pozorovať fakty, nie svoje prania a nechali prírodu, aby nás sama viedla do vnútra vecí. Mnohí kresťania spotrebovávajú množstvo času na to, že sa snažia zhromažďovať dôkazy o tom, že evolúcia neexistuje. Nejde o to, že v zhromažďovaní nemajú príliš veľký úspech, ale o to, že tento postup je sám osebe nesprávny. Správny postup je ten, že svoje hypotézy budujeme z pozorovania prírody a z výsledkov našich experimentov. Naopak to nie je možné. Množstvo údajov z najrôznejších vedeckých odborov z geológie, paleontológie, molekulárnej genetiky, z genetiky populácií a zo systematickej biológie potvrdzuje fakt evolúcie. Nemáme doteraz jediný dôkaz, že evolúcia neexistuje. K tomu však treba dodať, že nič v prírodných vedách nemôže byť nikdy absolútne dokázané. Veda nepozná dogmy.

Pomáhať si vysvetľovať doteraz nevysvetlené záhady prírody poukazanim na Boha je veľmi pohodlná cesta a mnoho kresťanov ňou mnohokrát išlo, hovorí Vácha. Kým nedostatok

vedeckého zdôvodnenia znamenal pre určitý typ ľudí dôkaz Božej existencie, potom dostatočné vedecké zdôvodnenie pre tých istých ľudí nevyhnutne znamená dôkaz, že Boh neexistuje. Ale nemohlo by to byť ešte inak – napríklad tak, že naše predstavy o Bohu boli jednoducho veľmi primitívne, príliš detské? „Potom by nám veriacim preukazovala veda cennú službu tým, že by upozornila na naše omyly,“ konštatuje autor. Možno preto sa viera občas po-

Namiesto toho, aby boli vedecké objavy cirkvou prijímané s nadšením, chápu sa často ako útok na náboženstvo a veda ako medzinárodné sprisahanie.

zerá na vedu s tichým nepriateľstvom – prírodné vedy totiž Boha stále vytlačujú z oblastí, kde by ho teológovia celkom radi videli. Podľa Vácha zástancom inteligentného dizajnu je možné vyčítať, že fakt, že darvinizmus nie je schopný rad javov vysvetliť, ešte neznamená, že predstava inteligentného dizajnéra, ktorý by vyplňoval doteraz neznáme medzery, je pravdivá. Znamená to len, že tu máme javy, ktoré darvinizmus nedokáže vysvetliť, a nič iné. To, že čierna hypotéza má prob-

lémy, automaticky neznamená, že je platná biela. Možno, že platí žltá alebo zelená, ktoré nám ešte neprišli na myseľ. Bojovní ateisti (či skôr antiteisti) si s bojovnými kreacionistami nemajú čo vyčítať. Kým ateisti sa radujú z každého nového vysvetlenia doteraz neznámeho javu a chápu ho ako nové víťazstvo vedy nad Bohom, snažia sa kreacionisti rovnako tvrdošijne poukazať na veci doteraz nevysvetliteľné: ikony plačúce krv, lurdské uzdravenia, krv svätého Januára, vznik života samotného. Tento boj sa nikdy neskončí, lebo vo vede doteraz vždy po jednej zodpovedanej otázke príde desať ďalších a zrejme ešte dlho alebo možno nikdy v dejinách človeka nenastane okamih, keď budeme všetko vedieť, keď zatvoríme vedecké ústavy s odôvodnením, že už niet čo objavovať a že o tomto a všetkých ďalších možných vesmíroch už poznáme všetko.

Čo sa týka vzťahu katolíckej cirkvi a vedy, pozoruhodné je, že obe inštitúcie pristupujú k problému odlišne. Keď pod tlakom faktov bolo treba prijať skutočnosť evolúcie, niekedy sa to chápe ako víťazstvo vedy a prehra cirkvi. „My teológovia nepochopiteľne predpokladáme, že už od staroveku všetko o svete vieme a že nás nikto nemusí poučovať. Pokiaľ nás veda prinúti zmeniť názor, namiesto pozitívnej reakcie vnímame veci väčšinou s neľúbstvou,“ tvrdí Vácha. Práve preto existuje napä-

tie medzi cirkvou a vedou, na vedca sa pozerá spravidla s veľkým podozrením – ako na niekoho, kto chce boriť náš dlho a pracne budovaný systém právd. Namiesto toho, aby boli vedecké objavy cirkvou prijímané s nadšením, chápu sa často ako útok na náboženstvo a veda ako medzinárodné sprisahanie, ktoré má jediný cieľ: oslabiť učenie cirkvi. Vždy vidíme ten istý vzorec: cirkev niečomu verí a niečo učí a opačné názory potiera. Až vtedy, keď sa veci stávajú neúnosnými a omyl je do očí bijúci, sa konštatuje, že sa niečo vlastne nesprávne interpretovalo. Viera v súčasnosti dostáva nečakane podporu od fyziky a biológie. A keď nás prinúti príroda zmeniť naše názory o sebe a Bohu, tým lepšie! Keď nás niečo na svete oslobodí, tak je to pravda. „A pevne verím, že z tohto bádania sa zrodí viera dospelých, viera, ktorá sa s dychtivosťou a radosťou vrhne do poznávania a načerpá z neho nekonečnú inšpiráciu. Myslím, že poslanie nás kresťanov je iné ako venovať energiu a úsilie pre obhajobu dobových cirkevných názorov: našou úlohou je hľadať pravdu,“ vyslovuje svoje presvedčenie Vácha.

Autor končí svoju podnetnú a fundovanú prácu nasledovne: „Išiel som večer do kostola, aby som sa modlil a zo zvyku som vzal knihu, aby som v nej listoval. Mal som pri sebe Vyznania od svätého Augustína a Evolúcionary Biology od Douglasa Futuymiho, dve diela svojím spôsobom klasické. Chvilu som váhal, ale potom som si náhle uvedomil, že je to vlastne jedno, aj keď je každá písaná iným jazykom. Jednu som si zobral a išiel som si do kostola čítať.“

Š t e f a n Š r o b á r

Európa podľa Benedikta

- ▲ Joseph Ratzinger
- ▲ **Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur**
- ▲ Preklad Josef Koláček
- ▲ Karmelitánské nakladatelství 2006
- ▲ 92 strán
- ▲ 193 Sk

- ▲ Joseph Ratzinger
- ▲ **Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti**
- ▲ Preklad Andrej Rajský
- ▲ Spolok svätého Vojtecha 2005
- ▲ 138 strán
- ▲ 148 Sk

- ▲ Ján Pavol II.
- ▲ **Pamäť a identita**
- ▲ Preklad Slavomír Ondica
- ▲ Spolok svätého Vojtecha 2005
- ▲ 170 strán
- ▲ 180 Sk

Rok 2006 sa do historických análov nezapíše ako prelomový. Medzinárodné spoločenstvo nebolo postavené pred žiadne nové univerzálne výzvy. Skôr sa borilo s problémami nastolenými v minulých rokoch: boj proti terorizmu, Irak a Afganistan, demokratické snahy na Blízkom východe, ale ja v Bielorusku, humanitné krízy v Afrike, putinokracia v Rusku... Zároveň sme si zvykli, že s istou pravidelnosťou sa vracajú aj spory medzi západnou kultúrou a moslimským svetom. Najprv karikatúry proroka Mohameda s následnou reakciou moslimského sveta, potom prednáška pápeža Benedikta XVI. na univerzite v Regensburgu s opätovným tiahnutím moslimov do ulíc, v závere roka návšteva pápeža v Turecku a zastavenie prístupových rokovaní medzi EÚ a touto moslimskou krajinou. Zdá sa, že spor týchto dvoch civilizáčných okruhov bude typickým javom aj počas ďalších rokov.

Otázne je, či je tento zápas nevyhnutný, a ak áno, či má západná civilizácia šancu v ňom obstáť. Dôkladnejší pohľad do jadra problému prezradí, že týmto úvahám musí predchádzať ďalšia otázka: nie je najväčším nepriateľom západnej civilizácie sama západná civilizácia? Áno, zhodne tvrdia zosnulý pápež Ján Pavol II. i jeho nástupca Benedikt XVI.

Európska schizofrénia
Grécka múdrosť, rímske právo, židovsko-kresťanská morálka – trojnožka, na ktorej Západ sedel celé storočia, v posledných rokoch prichádza o svoju tretiu nohu a stáva sa veľmi labilnou. Kresťanstvo sa síce sformovalo na Blízkom východe, ale až v Európe „dostalo svoje historicky najúčinnejšie kultúrne a intelektuálne črty, a preto zostáva zvláštnym spôsobom previazané s Európou“, uvažuje Joseph Ratzinger v jednej zo svojich prednášok zozbieraných v dvojici kníh Evropa Benedikta z Nursie v krizi kultur a Európa. Jej základy v súčasnosti a v budúcnosti. Na starom kontinente sa však zároveň „vyvinula kultúra, ktorá je najradikálnejším popretím nielen kresťanstva, ale vôbec náboženských a mravných tradícií ľudstva“. Dôkazom tejto spoločenskej schizofrénie je od-

mietnutie zmienky o Bohu a o kresťanských koreňoch Európy v zatiaľ mŕtvvej euroústave.

Pritom práve kresťanstvu Európa vďačí za to, že je kontinentom slobody a prosperity. Základom úspechu bolo presídlenie cisárskeho dvora z Ríma do Konštantínopolu za vlády cisára Konštantína Veľkého, čím došlo k rozdeľeniu mocenského centra do dvoch pólů: cisár v Konštantínopole, pápež v Ríme. S týmto Ratzingerovým názorom sa stotožňuje aj americký politológ indického pôvodu Fareed Zakaria, ktorý rovnakú tézu rozvíja vo svojom diele Budoucnosť svobody. Ak by vo 4. storočí nedošlo k tejto polarizácii moci, môžeme len hádať, či by pápežstvo existovalo v dnešnej podobe, či by aj v západnej Európe dlhé storočia nedominoval césaropapizmus brzdiaci dynamickejší rozvoj Východu.

Vďaka dominantnému postaveniu pápeža sa vývoj Západu niesol v znamení vzniku a rozvoja tzv. sacrum imperium, bez ktorého by sa – podľa Ratzingerovho názoru – nemohla Európa sformovať do dnešnej podoby. Rozpad posvätného impéria sa začal už koncom stredoveku, ale k jeho formálnemu zániku došlo až na konci 18. storočia vďaka Francúzskej revolúcii. Tým bol zavrhnutý posvätný základ dejín a kreujúce sa štáty začali byť chápané len ako sekulárna skutočnosť založená na racionalite a vóli občanov. „Verejný život sa teraz chápe iba ako vec rozumu, ktorý nedokáže Boha jasne poznať – náboženstvo a viera v Boha patria do oblasti citov, a nie rozumu,“ definuje Ratzinger korene dnešnej európskej schizofrénie.

Oklieštený rozum

Jadrom problému podľa pápeža nie je umelo vytváraný rozpor rozum verus viera, ale oklieštenie rozumu. „Tak napríklad v antike sa ešte rozlišovalo medzi ratio a intellectus, medzi rozumom, ktorý je vo vzťahu s empirickým a faktickým, a rozumom, ktorý preniká do hlbších vrstiev bytia.“ (J. Ratzinger). Imrich Sklenka vo svojej eseji Zrážka alebo dialóg kultúr? (K&S 11/2006) v zhode s Kantovým myslením rozlišuje tieto dva „typy“ rozumu na Verstand (analytický rozum, ktorý nedokáže Boha postihnúť) a Vernunft (rozum ako múdrosť). Dnes je rozumné len to, čo je empiricky dokázateľné, všetko ostatné je relatívne, patriace do sféry subjektívnosti. Rozum sa stal väzňom empirie. Spomenuté kritérium sa vzťahuje aj na Boha a jeho príkazy. „V logike ‚cogito, ergo sum‘ Boh mohol ostať jedine ako obsah ľudského vedomia, nemozol ostať ako ten, kto definitívne objasňuje ľudské sum.“ (Ján Pavol II.)

Rozhodovaniu okliešteného rozumu je podrobená aj kategória dobra. Ak niečo prináša viditeľné výsledky, je to automaticky zaradené do kolónky dobré. Prijatím týchto záverov sa Európa už neraz dostala na šikmú plochu. Keď vyvražďovanie Židov či vyvlastňovanie roľníkov prinášali efekt rýchleho obohatenia sa štátu, boli tieto nepravosti vyhlásené za spoločenské dobro. Diktatúra okliešteného rozumu sa stala základom politických diktatúr.

Dnes je dôsledkom diktatúry okliešteného rozumu diktatúra relativizmu, o ktorej Joseph Ratzinger hovoril už vo svojom príhovore pred začiatkom posledného konkláve, z ktorého sám vyšiel ako pápež Benedikt XVI. Relativizujú sa nielen hodnoty, názory, postoje, ale aj samotná ľudská existencia; človek nie je nedotknuteľnou absolútnosťou. Ak jeho život neprináša profit (jedinec pred narodením či na prahu smrti), môže byť beztriestne popravený. „Vždy sa uvádzajú dobré zámery na ospravedlnenie toho, čo ospravedliteľné nie je.“ (J. Ratzinger) Práve kresťania sú povolaní k prorockému posolstvu poukazovať na iracionalitu okliešteného ratia, vystríhať pred patológiami rozumu.

Patológie viery

Rozum bez pomýlených obmedzení má byť kritikou inštanciou nielen voči

oklieštenému rozumu, ale aj voči patológiami viery. K ním patrí predovšetkým náboženský fundamentalizmus, ktorý zneužíva meno Boha na dosahovanie (zvrátených) ľudských cieľov a individuálneho prospechu. „Boh sa premieňa na idol, v ktorom sa človek klania vlastnej vôli.“ (J. Ratzinger) Tu by sa mala prejavíť kritická úloha rozumu, ktorý by odhalil takéto zvrátenosti viery.

Rúško náboženského fundamentalizmu mnohí využívajú na to, aby náboženstvo úplne vylúčili zo spoločenského života ako čosi subjektívne, chorobné, nebezpečné, zaváňajúce teokraciou. Ide o falošné obavy, keďže kresťanstvo už dávno zavrholo myšlienku politickej teokracie, a naopak, podporilo laický charakter štátu. Kresťanskí politici, ale i občania hlásiaci sa ku kresťanstvu, sa v spoločenskom živote usilujú (mali by sa usilovať) len o to, aby pozitívne ľudské zákony nikdy neodporovali prirodzenému zákonu, „pomocou ktorého sa

Joseph Ratzinger už voľbou svojho mena naznačil priority svojho pontifikátu: v 21. storočí chce byť rovnako oživujúcim impulzom, ako bol v 5. storočí Benedikt z Nursie. Nadnesene vyjadrené, nechce byť univerzálnym pápežom ako jeho predchodca, ale svoju pozornosť upriamuje na Európu.

v dialógu s laickou spoločnosťou a s inými náboženskými komunitami možno dovoľávať spoločných dôvodov a hľadať základy na zhodu o etických princípoch práva v laickej a pluralistickej spoločnosti.“ (J. Ratzinger)

Zachráni nás Benedikt?

Joseph Ratzinger už voľbou svojho mena naznačil priority svojho pontifikátu: v 21. storočí chce byť Benedikt z Marktl am Inn rovnako oživujúcim impulzom, ako bol v 5. storočí Benedikt z Nursie. Nadnesene vyjadrené, nechce byť univerzálnym pápežom ako jeho predchodca, ale svoju pozornosť upriamuje na Európu. Chce vdýchnuť nového ducha starým európskym cirkvám a Európe

načrtnúť cestu do budúcnosti, ktorá má byť spojená s návratom k jej koreňom. Pre tento ambiciózný projekt hľadá prirodzených spojencov. Viackrát naznačil, že počíta najmä s úzkou kooperáciou s ortodoxnými cirkvami. Už pár týždňov po začatí svojho pontifikátu sa stretol s delegáciou ekumenického patriarchátu z Carihradu, ktorú viedol metropolita Ioannis Zizioulas z Pergamumu. Počas audiencie vyjadril „potrebu spojiť sily a nešetriť energiu, aby sa oficiálny teologický dialóg, ktorý sa začal v roku 1980 medzi katolíckou cirkvou a pravoslávnyimi cirkvami, znovu rozvinul s novou horlivosťou“. V podobnom duchu sa niesli aj jeho slová adresované ekumenickému patriarchovi Bartolomejovi I. počas nedávnej návštevy Turecka: „... sme povolaní, spolu so všetkými kresťanskými spoločenstvami, obnoviť vedomie Európy o svojich vlastných koreňoch, tradíciách a kresťanských hodnotách, a tak im dať opäť nový život.“ Pred

slovách, ktoré im adresoval počas prvej návštevy Nemecka v auguste 2005, im podal ruku aj počas svojej druhej návštevy v septembri 2006. Stalo sa to práve počas inkriminovanej prednášky na univerzite v Regensburgu, v závere ktorej smerom k moslimom povedal: „... pozývame svojich partnerov do dialógu kultúr...“ Podaná ruka však bola interpretovaná ako hodená rukavica pre všeobecne známe slová z úvodu prednášky.

Svoju ponuku Benedikt XVI. zvýraznil počas stretnutia s predsedom tureckého Úradu pre náboženské záležitosti Ali Bardakogluom, ktoré sa uskutočnilo v rámci spomenutej návštevy Turecka: „Kresťania a moslimovia, každý v súlade so svojim vlastným vyznaním, poukazujú na pravdu o ľudskom charaktere a dôstojnosti ľudskej osoby. To je základ obojstranného rešpektu a úcty, to je základ na spoluprácu v službe pokoju medzi národmi a ľuďmi...“

Do dialógu s islamom sa však Benedikt XVI. nepúšťa bezhlavo. Ako univerzitný profesor vyžaduje intelektuálne poctivú a dôslednú výmenu názorov. Ak na jednej strane oceňuje dôležitosť, ktorú islam prisudzuje ľudskej osobe, na druhej strane odmieta existenciálny nihilizmus, ktorým sa vyznačujú určité moslimské prúdy. Tento problém neobišiel ani počas stretnutí s moslimskými lídrami v Nemecku a Turecku.

Rozdiel medzi kresťanstvom a islamom Benedikt XVI. vidí aj v ďalšej dôležitej skutočnosti. Kým pre kresťanov je Boh Logos, a teda kresťanská viera a rozum si nemôžu odporovať, keďže Boh, v ktorého veria je Rozumom, „pre moslimské učenie je Boh absolútne transcendentný. Jeho vôľa sa neviaže na žiadnu z našich kategórií, i keby to bola kategória rozumnosti“ (Benedikt XVI. počas prednášky v Regensburgu). Kooperácia viery a rozumu absentujúca v európskom myslení i v učení islamu, je pre Benedikta XVI. nevyhnutným základom zdravého fungovania spoločnosti.

Pápež Benedikt sa po stopách svojho predchodcu mnícha Benedikta vydal na zložitú cestu. Jeho projekt premostovania viery a rozumu, cirkvi a sekularizovanej spoločnosti, kresťanstva a islamu, je viac ako ambiciózný. Ak sa mu podarí zrealizovať aspoň časť svojich vízií, určite sa nezapíše do histórie ako len prechodný pápež.

Imrich Gazda

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

Apokalypsa – komodita i politikum

Nedávno sa objavila v našej tlači (Sme 10. 1. 2007) správa o pobúrení, ktoré vyvolala v Spojených štátoch nová počítačová hra Left Behind: Eternal Forces (Tí, čo zostali: veční bojovníci). Kritika označila hru za násilnú, čo nie je pri tomto druhu zábavy nezvyčajné. Ibaže v uvedenom prípade sú hrdinami kresťania, ktorí sa snažia svojich protivníkov donútiť ku konverzii alebo zabíť.

Inkriminovaná počítačová hra čerpá z románového seriálu Left Behind autorov Tima La Hayeho a Jerryho B. Jenkinsa, ktorý začal v Spojených štátoch vychádzať roku 1995. Počas desiatich rokov vyšlo dvanásť románov a predali sa desiatky miliónov výtlačkov; niektoré tituly sa dostali na zoznam bestsellerov denníka The New York Times. Pre porovnanie: predalo sa dvakrát toľko kníh ako úplné dielo Stephena Kinga a Johna Grishama spolu. Vznikla aj detská verzia tejto série, objavili sa videá, tričká a najnovšie počítačové hry.

Témou La Hayeho a Jenkinsových románov je koniec sveta, tak ako si ho predstavujú (a netrpezlivo očakávajú) milióny amerických kresťanov. Scenár poskytla teologická doktrína istého Johna Darbyho (1800 až 1882), ktorá si zhodou okolností získala priazeň príslušníkov evangelikálnych hnutí v Spojených štátoch. (Termínom „evangelikáli“ rozumieme konzervatívnych protestantov, ktorí zdôrazňujú doslovný výklad Biblie ako rámec pre vnútornú skúsenosť obrátenia, prerodenia (being born again) a verejné prihlásenie sa k Ježišovi ako osobnému spásiteľovi). Darbyho teológia, známa ako dispenzacionalizmus, je hlboko antimoderná a pesimistická. Je to jedna z foriem milénizmu, viery v druhý príchod Krista a jeho tisícročné kráľovstvo. Tento typ milénizmu sa zvyčajne označuje ako premilénizmus, no najnovšie americká znalkyňa tejto problematiky profesorka K. Wessingerová hovorí o katastrofickom milénizme. Oprávnene, pretože podľa Darbyho kresťanstvo je v štádiu úpadku a ten sa bude stále prehlbovať, až kým znova nepríde Kristus. Nemá zmysel pokúšať sa o nápravu – načo upratovať izby na Titaniku, keď vieme, že sa potopí?

Podľa Darbyho história ľudstva

stretnú s Kristom. Po tejto udalosti, nazývanej rapture (nanebovzatie), zostanú na zemi iba neveriaci, odpadlíci, katolíci a im podobní.

Bude nasledovať sedem rokov súženia – strašné vojny, hladomory a epidémie. Satanské sily na čele s Antikristom zvedú ľudí, aby ich nasledovali. Proti silám Antikrista sa postaví 144 000 Židov, ktorí konvertovali na kresťanstvo a šíria kresťanskú vieru. V rozhodujúcej bitke pri Armageddone budú sily zla porazené. Kristus nastolí tisícročné kráľovstvo mieru a spravodlivosti – milénium.

„Rapture“ je východiskovou situáciou pre celú sériu Left Behind. Jej hrdinami sú práve tí „left behind“, tí, čo zostali na zemi. Americký sociológ Tony Campolo uznáva rozprávačské majstrovstvo autorov: „Tie knihy sú fascinujúce čítanie. Rozprávajú príbeh skupinky odvážnych ľudí stojacich zoči-voči chaosu, ktorý podľa dispenzacionalistov bude predchádzať Druhý príchod Krista. Čitateľ si ani neuvedomí, že pri čítaní týchto vzrušujúcich príbehov si osvojuje teológiu Johna Darbyho a je indoktrinovaný proroctvami o tom, ako sa história bude vyvíjať a ako sa skončí. Romány zábavným spôsobom privádzajú čitateľa k tomu, aby si myslel, že to, čo číta, je v súlade s udalosťami, ktoré predpovedá Biblia, najmä so Zjavením Jána.

Na rozdiel od La Hayeho a Jenkinsa iný americký autor, Hal Lindsey, neuvažuje o tom, ako sa jednotlivci a skupiny budú vyrovnávať s katastrofami obdobia súženia. Zameriava sa na súčasné politické udalosti a rozoznáva v nich doslovné naplnenie starozákonných i novozákonných proroctiev. Jeho kniha The Late Great Planet Earth (Bývalá veľká planéta Zem), ktorá vyšla v roku 1970, sa dočkala viac ako stovky vydaní. Predalo sa 27 miliónov výtlačkov v angličtine a 20 miliónov v 54 iných jazykoch. Kniha je typická evangelikálna zmes proroctiev a politiky. Lindsey tvrdí, že proroctvá sa naplnia už počas tejto generácie. Koniec sveta je blízko. Ukazuje, ako sa ruské, čínske a africké armády budú chcieť zmocniť Izraela, ktorý sa za vlády Antikrista stane nesmierne bohatou krajinou. Prikladá náčrtky pohybu vojsk a námorných konvojov, ktoré povedú ku konečnej bitke pri Armageddone. Lindsey pripomína verš zo Zjave-

živnú pôdu. Mohutný nárast záujmu o eschatologickú problematiku, ku ktorému došlo od sedemdesiatych rokov minulého storočia, je však mimoriadny jav. Spôsobil ho vznik štátu Izrael v roku 1948 a ešte viac víťazstvo Izraela v šesťdňovej vojne v roku 1967. Pre milióny fundamentalistických kresťanov v Amerike (a inde) to neboli iba historické udalosti. Boli to kľúčové znamenia konca časov. Darby mal pravdu. Posledná dispenzácia pred druhým príchodom Krista sa môže začať. Splnila sa prvá podmienka – Židia sa vrátili do svojej starej vlasti. A sú znova páni Jeruzalema a Chrámovej hory.

Aj pre La Hayeho a Jenkinsa je Organizácia Spojených národov nástroj, ktorý Antikrist používa, aby maril Božiu vôľu. Dispenzacionalisti sú presvedčení, že vojna v Iraku je začiatok zápasov, ktoré povedú k armageddonu. A k tisícročnej ríši mieru a spravodlivosti.

Ešte sa však nesplnili všetky starozákonné zaslúbenia a proroctvá, týkajúce sa Izraela. Počas obdobia cirkvi boli pozastavené, no zostali večne, nepodmiernené a očakávajú naplnenie. Židovský štát má mať takú rozlohu, ako to Boh sľúbil Abrahámovi a jeho potomstvu: „od rieky egyptskej až po veľkú riekou, po veľtok Eufrat“ (Genesis 15: 18).

Proroctvá hovoria aj o obnove Chrámu. Na Chrámovej hore však dnes stoja mešity, ktoré má v úcte celý islamský svet. V snahe predísť hroziacemu konfliktu sa izraelská vláda rozhodla ponechať chrámový okrsok pod moslimskou správou a získala pre svoje rozhodnutie podporu Hlavného rabinátu. O stavbe Chrámu a o obnove starých obradov, ako o tom hovoria proroctvá, sa teda neuvažuje. Lindsey však tvrdí: Chrám sa musí postaviť. Proroctvá to vyžadujú! Znamená to, že v snažích o uskutočnenie biblických imperatívov treba trpezlivo a neústupne pokračovať.

Nenechajme sa pomýliť – uvedené eschatologické očakávania nie sú nejakým okrajovým javom, rozšíreným medzi menej vzdelanými vrstvami v takzvanej „biblickej oblasti“ Spojených štátov. Dispenzacionalizmus si získal značný vplyv predovšetkým vďaka tomu, že mnohí jeho stúpenci zastávajú vysoké vládne funkcie. Od sedemdesiatych rokov minulého storočia vplyv evangelikálnych kresťanov na americkú politiku rastie. Fundamentalistické náboženské skupiny sú dnes dôležitou politickou a kultúrnou silou so značným vplyvom na postoje a hlasy mnohých nábožensky zmýšľajúcich i sekulárnych Američanov. Podpora štátu Izrael sa stala základným stĺpom takzvanej „kresťanskej pravice“. Patria k nej početné cirkvi, organizácie, dobrovoľné združenia i vplyvní jednotlivci. Ich agendu propaguje kresťanská televízia, rozhlas a rozsiahla nakladateľská činnosť.

Predstavitelia kresťanskej pravice v Kongrese zastávajú tvrdsie stanovisko voči Palestínčanom než samotná izraelská vláda. „Kresťanskí sionisti“ považujú židovské osady na Západnom brehu a v Gaze za súčasť Božieho plánu a sú rozhodnými odporcami Palestínskeho štátu. Stali sa veľkou,

ak nie najväčšou prekážkou mieru na Blízkom východe. Yossi Alfer, riaditeľ Amerického židovského výboru, sa v televíznej diskusii vyjadril celkom jasne: „Nech nás Boh ochraňuje pred týmito ľuďmi!“ Väčšina Židov si totiž uvedomuje, že zjavná podpora Izraela zo strany fundamentalistických kresťanov sleduje scenár, ktorý nielenže nenecháva priestor na rokovanie o mieri s Arabmi, ale zároveň ráta so záhubou všetkých Židov, ktorí neprijmú kresťanstvo. Známý izraelský autor Gershom Gorenberg hovorí: „Kresťanskí sionisti nemajú radi skutočných Židov. Majú rád ako charakteru vo svojom prí-

behu, vo svojej divadelnej hre, a to my nie sme... Ak sa započúvate do drámy, ktorú vám opisujú, zistíte, že je to hra, ktorá má päť aktov a Židia zmiznú v štvrtom akte.“

Izraelská strana s vďakou prijíma finančnú i politickú podporu kresťanských dispenzacionalistov. (Ministerský predseda Begin udelil ich poprednému predstaviteľovi Jerryemu Falwellovi prestížnu Žabotinského cenu). Možno hovoriť o akomsi „manželstve z rozumu“. Izraelskí predáci považujú kresťanskú teológiu za nonsense, no oceňujú ponúkanú pomoc. Kresťania vedia, že podľa ich židovských priateľov je ich presvedčenie

nezmyselné, ale to im neprekáža. Neprijímajú rozkazy od Židov, ale zhora.

Mnohí kresťanskí aktivisti sa angažujú priamo v Izraeli. Ako skupiny i jednotlivci podporujú ideu obnovy Chrámu. Nadväzujú kontakty so židovskými aktivistami, ktorí už študujú chrámové obrady, vyrábajú nástroje pre obety, tkajú látky pre kňazské rúcha, všetko presne podľa biblických popisov. Kresťanským horlivcom sa podarilo nadviazať spojenie aj s pololegálnymi židovskými skupinami, ktoré sledujú rovnaké ciele. Izraelské bezpečnostné orgány tieto aktivity veľmi prísne kontrolujú, no kresťanov nemôže nič odradiť. Gorenberg varuje: „Kresťanskí milénisti sú presvedčení, že Židia nič nevedia o katastrofických dôsledkoch svojich činov – a povzbudzujú ich k ďalšej aktivite. Možno by na tom ani tak nezáležalo, ibaže ľudia s dobrými úmyslami, ktorí sa naivne tešia, že obnova Chrámu povedie ku konečnej spásе ľudstva, niekedy podávajú ruku fanatikom, ktorí konajú. Nie v mýtickom svete, ale v realnej krajine, kde si reálne konflikty vyžadujú životy reálnych ľudí.“

Nie je jasné, do akej miery dispenzacionalistická eschatológia ovplyvňuje myslenie súčasného prezidenta Spojených štátov. Vedúci predstavitelia evangelikálov, ako Jerry Falwell, Pat Robertson a Franklin Graham, patria k úzkemu kruhu jeho duchovných poradcov. Podľa profesora P. S. Boyera z Wiskonsinskej univerzity Bushova rétorika je ozvenou viery, že vojna v Iraku je časťou Božieho plánu. Keď politickí vodcovia veria, že ich Boh povolal, aby potrestali zlo, dôsledky môžu byť zničujúce. Tí, čo chcú mier, sa v tom prípade stávajú nepriateľmi samotného Boha. Tak aj pre La Hayeho a Jenkinsa je Organizácia Spojených národov nástroj, ktorý Antikrist používa, aby maril Božiu vôľu. Dispenzacionalisti sú presvedčení, že vojna v Iraku je začiatok zápasov, ktoré povedú k armageddonu. A k tisícročnej ríši mieru a spravodlivosti.

Jarmila Drozdíková

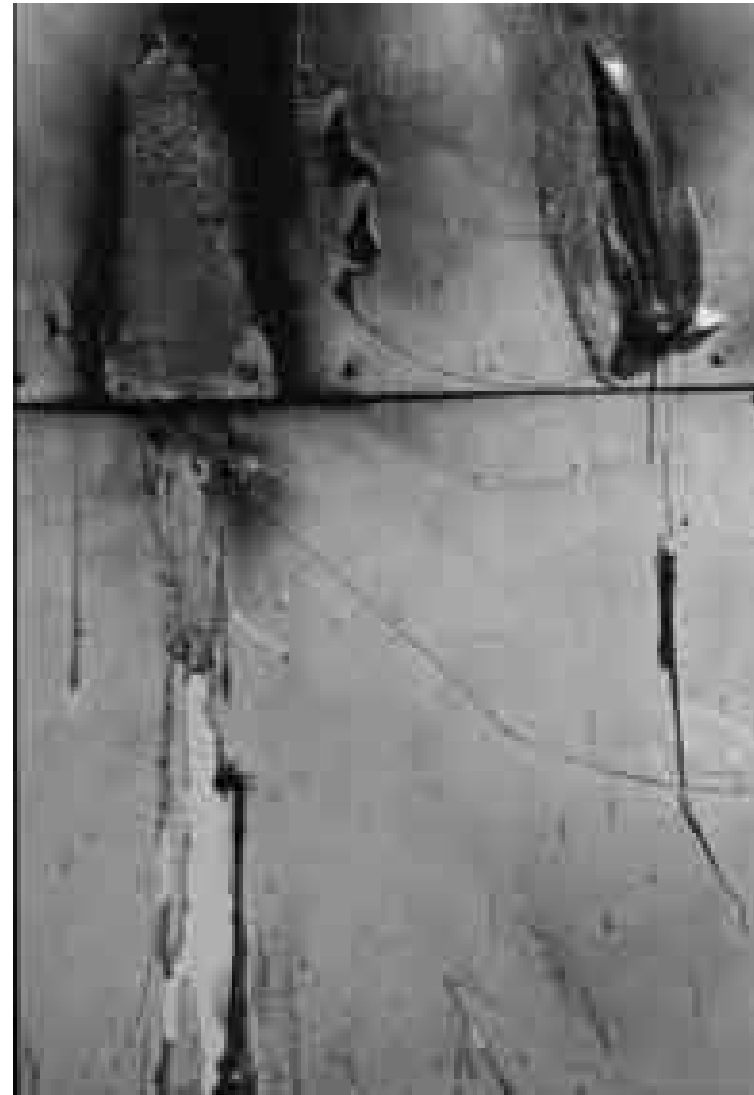
Predstavitelia kresťanskej pravice v Kongrese zastávajú tvrdsie stanovisko voči Palestínčanom než samotná izraelská vláda. „Kresťanskí sionisti“ považujú židovské osady na Západnom brehu a v Gaze za súčasť Božieho plánu a sú rozhodnými odporcami Palestínskeho štátu.

predstavuje rad období, dispenzácií, v rámci ktorých Boh predkladá ľudskému pokoleniu isté možnosti spasenia. Väčšina dispenzacionalistov hovorí o siedmich časových úsekoch. Darby sa sústredil na druhý príchod Krista a na udalosti, ktoré kresťanom umožnia rozoznať „znamenia času“. Pred príchodom Božieho kráľovstva sa totiž musia splniť určité podmienky. Je nutné, aby sa Židia zhromaždili vo Svätej zemi, ktorá bude patriť iba im. Musí sa obnoviť Chrám a staré obetné rituály. Potom dôjde k ďalšej vratnej udalosti: prerodení kresťania vzlietnu k nebu a nad zemou sa

nia Jána: „Von za mestom vytlačali z lísu a z neho vytekla krv až po zubadlá koňom na tisícšesťsto honov“ (14:20) a tvrdí, že pri Armageddone zahynie toľko ľudí, že na vzdialenosť 200 míľ južne a severne od Jeruzalema bude zem zaplavená krvou. Skaza sa neobmedzí na Blízky východ. Budú zničené všetky veľké mestá, niektoré horstvá a ostrovy. Podľa Lindseyho to svedčí o nesmierne účinnej bojovej technike, ktorú ľudia medzitým vyvinú.

V americkej spoločnosti náboženstvo vždy hralo dôležitú úlohu a biblické proroctvá tu nachádzali

Adriano Peron, Vypálené P, 2003

Dejiny v každom z nás

- ▲ Werner Holzmüller
- ▲ Prožití dějiny
- ▲ Preklad Ludmila Eckertová
- ▲ Karolinum 2006
- ▲ 116 strán
- ▲ 189 Sk

Dvacaté stileté očima německého fyzika je podtitul, ktorý otvára mnohé dvere našich osudov: Pozrieť sa na históriu doby, v ktorej sme žili, cez osobné zážitky, konfrontovať ich s „veľkými dejinami“, hľadať príčiny dejov v dávnej minulosti, to je úloha, ktorá nás vedie k poznaniu súvislostí. Oplatí sa. A pritom sa pokúsiť odpovedať na otázku, či široký prúd udalostí je iba mozaikou skladajúcou sa z miliónov osobných osudov alebo, naopak, či sa dejiny valia, hlbíac si vlastné koryto sotva regulovateľného toku, a my sme len unášanými kvapkami...

Bolo by zaujímavé sledovať paralelné dejiny štátov strednej a východnej Európy na konkrétnych osudoch ľudí v období 1933 (nástup Hitlera k moci) – 1990 (koniec diktatúr, návrat do hlavného prúdu novodobých európskych dejín). Pretože „ľuďom zo Západu“ splyva celý tento priestor (a čas) do jedinej bezvarej šedej (červenej?) hmoty, ktorá nás navyše (nielen v ich očiach) zababrala tak, že sme sa podnes nedokázali poriadne umyť. Nielen „ľuďom zo Západu“; aj mladším generáciám priamo u nás doma, v rodinách tých, čo toto obdobie prežili, už nič nehovorí slová ako NDR, Sovietsky zväz, Stalin, Brežnev, čistky, odmäk, Február, August, November a desiatky iných.

V skutočnosti to bol terén nesmierne členitý; zďaleka všetky jeho zákutia nepoznali ani priami účastníci udalostí, nech už boli na ktorejkoľvek strane barikády; mnohým sa darilo barikádu zďaleka obchádzať a žiť, ako by jej ani nebolo.

„Socializmus“ (Čo to vlastne je? – ani len tento zavádzajúci pojem sme si doteraz nedefinovali a zrejme sa to ani nedá!) bol v každom štáte iný. U Holzmüllera môžeme sledovať, ako iný bol v sovietskej časti Nemecka než v Československu. Žiada sa mi navrhnúť napísanie novej knihy, paralelných dejín socializmu v štátoch, ktoré ním boli postihnuté.

Je všeobecne rozšíreným názorom (pravdaže len v úzkej vrstve intelektuálov), že súčasnosť nemožno pochopiť bez poznania minulosti, že teda história je stavebným materiálom stavby budúceho sveta. Holzmüller sa drží tejto zásady. Až tak dôsledne, že podľa neho história „by sa mala stať jedným z hlavných odborov školskej výchovy“. A to napriek tomu, že „každé historické dielo je subjektívne zafarbené“. Toto pravidlo uplatňuje aj autor: jeho pohľad na minulosť je subjektívne zafarbený, prezentuje jednu niť zo zložitého prepletenca historického lana, na ktorom visí naša súčasnosť.

Katastrofy 20. storočia majú podľa neho takéto korene: „Marxistické utópie spojené s hospodárskymi ťažkosťami viedli (okrem iného) k vyvolaniu veľkých vojen, vyhnaná vojna v roku 1870 podnietila prehnany patriotizmus, čo podporilo vznik prvej svetovej vojny a nakoniec spôsobilo Hitlerom vyvolanú najhoršiu katastrofu ľudstva v moderných dejinách.“ Jednou z príčin Hitlerovej vojny bolo podľa Holzmüllera aj to, že nemecké noviny písali po celé štyri roky počas prvej svetovej vojny výhradne o nemeckých víťazstvách a zrazu prišla prehra. Obviňovali z nej malú statočnosť vojakov a málo obetavosti obyvateľstva. Koncom 20. rokov prišlo obdobie „vy-

chvalovačnej interpretácie histórie“. Ale Rusko prehralo podľa neho prvú svetovú vojnu ešte skôr než Nemecko: už v roku 1917.

Hitlerovi venuje (okrem mnohých ďalších poznámok) celú kapitolu, ktorú možno zhrnúť niekoľkými citátmi: „Jeho chorobná nenávisť k Židom sa zakladala na fanatizme, nevedomosti a jeho nepredstaviteľne nízkej morálnej úrovni, ktoré ostali až do roku 1940 takmer všetkým Nemcom skryté.“ „Náš národ... sa dá ľahko zvesti. Verí všetkému, čo je vytlačené.“ (Hitler) mal „zvodcovské fúziky“, až do roku 1941 malo Nemecko „nesporný ekonomický rast“ a tak „ani ja som nemožno ostať úplne mimo všeobecného súhlasu so systémom“. Priznáva, že aj keď pochopil, „musel s vlkmi vyt“.

Významný fyzik Werner Holzmüller sa narodil v roku 1912, patril teda do generácie, ktorá aktívne prežila všetky režimy 20. storočia. Jeho trasa viedla z rozpadajúceho sa cisárstva cez Weimarskú republiku, svetovú hospodársku krízu, ktorá mala mimoriadne dramatický priebeh v Nemecku, Hitlerovo Nemecko, voči ktorému mal spočiatku mierne pozitívny, neskôr tvrdo kritický vzťah, prežil bombardovanie a pád Berlína, nútený, ale nie dramatický pobyt v Sovietskom zväze, návrat do NDR, výšky a pády špičkového vedca, ktorý nebol komunistom, koniec sovietskeho impéria a z tejto komplikovanej perspektívy vrhol pohľad aj na 21. storočie.

Napriek dobe, ktorú autor prežil, označuje svoj život za mierumilovný. Presnejšie by bolo: pacifista medzi militaristami. Odvoláva sa na Ježišovo „Kto sa chytá meča, mečom zahynie“ (pričom Ježiš nepodnecoval nijakú vzburu proti ľuďom s mečmi). Od otca zdedil názor, že „máme len jeden život, ktorý môžeme stratiť. Neexistuje nijaký svetový názor, strana či ideológia, ktorá by mohla ospravedlniť nasadenie vlastného života.“ Aj to vysvetľuje, prečo mohol evangelik Holzmüller prežiť všetky režimy v závetrí ako pozorovateľ.

Najväčšiu hrôzu mal z atómovej bomby. V roku 1994 mu o tom dokonca vyšla kniha Das Ende: Warnung vor einem Atomkrieg (Koniec: Varovanie pred atómovou vojnou). To ovplyvnilo aj jeho hodnotenie mnohých vojnových udalostí. Vzhľadom na skúsenosť so zničením Hirošimy a Nagasaki je vďačný Britom, že bombovými náletmi zničili Drážďany, lebo to „prispelo ku koncu fa-

šistickej diktatúry a uchránilo Nemecko pred americkými atómovými bombami“. Vyslovuje vďačnosť aj Stalinovi za jeho tvrdosť, ktorá zabránila kapitulácii Červenej armády a „hnala ju...do Berlína. Ruské obete, aj v táboroch gulagu (!), skrátili vojnu a predišli tak nasadeniu atómových bômb proti Nemecku. Naše šťastie!“

O vzťahu Nemcov k demokracii píše Holzmüller už v súvislosti s koncom prvej svetovej vojny a vznikom Weimarskej republiky: „Od nemeckého národa sa žiadalo príliš mnoho, keď sa mal vzdáť vojenských prehliadok, uchvacujúcich rečí milovaného cisára a nádejí na veľkú koloniálnu ríšu. Je veľmi ťažké naučiť sa demokracii.“ A v NDR „ako v Tretej ríši i teraz sa obyvateľstvo zohlo pred nátlakovými opatreniami“.

Ako fyzik (on sám sa nazýva prírodovedcom!) vníma aj realitu zrýchleného vývoja a spočítal, že „Goethe by bol po-

Jedno októbrové ráno roku 1946 Sovieti oznámili Holzmüllerovej rodine, že sa ešte ten istý deň celá odsťahuje do ZSSR. Nič drastické. Vojaci pristavili tri nákladné autá, ktoré odviezli na stanicu celý majetok.

treboval 400 rokov, aby realizoval moje cesty a docielil moje cestovné zážitky“. Dodajme: cesty človeka, pre ktorého po väčšinu života boli hranice nepriechodné!

Málo známy (u nás) bol spôsob, akým sa uskutočňovali vojnové reparácie po roku 1945. Američania a Sovieti vyvážali z porazeného Nemecka aj vysokokvalifikovaných odborníkov (do USA sa tak dostal napríklad raketový expert Werner von Braun); rozdiel medzi oboma veľmocami bol však v tom, že Američania poskytli obrovské finančné prostriedky na obnovu zničeného Nemecka (tak sa mohla Spolková republika veľmi rýchlo zotaviť z materiálnych rán), Sovieti, ako píše Holzmüller, si zobrali z Nemecka technológie, ba celé inštitúcie aj s odborným personálom.

Tak sa dostal Holzmüller na päť rokov ako vedecký pracovník do Gorkého (Nižný Novgorod). Jedno októbrové ráno roku 1946 Sovieti oznámili rodine, že sa ešte ten istý deň celá odsťahuje do ZSSR. Nič drastické. Vojaci pristavili tri nákladné autá, ktoré odviezli na stani-

cu celý majetok. Stahovali ruskí vojaci: nábytok, pračku, porcelán, manželka za „zbytočné peniaze“ ešte ten deň kúpila klavír a dala ho tiež naložiť. Nebol to protekčný prípad, ten istý deň odviezli rovnakým spôsobom do ZSSR okolo 10-tisíc osôb (a každá rodina dostala k dispozícii nákladný vagón a jedno kupé v osobnom vagóne). Cestou dostávali o. i. „veľké baliky s čokoládou“, ubytovali ich v pomerne luxusných bytoch, ba dokonca „naše ženy dostali ruské pomocníčky do domácnosti“. Po rokoch dospel Holzmüller k záveru, že zatiaľ čo „západoeurópsky človek je plytší a ... ovládaný vonkajškom vecí“, Rus túži po poznání, „netuži po honbe za obyčajnými pozemskými statkami, dobrá kniha, filozofická diskusia sú preňho oveľa cennejšie“. Kritizuje síce diktatúru a „zhora zavedený socializmus“, ale považuje ho za lepší než vykorisťovanie a hlad spred októbrovej revolúcie.

Vzťah Holzmüllera voči Rusku (a Sovietskemu zväzu) je istotne podobný vzťahu mnohých intelektuálov zviazaných s NDR: môžeme ho označiť ako kriticky pozitívny. Rovnako je to s NDR, kde ho striedavo oslavovali a prenasledovali. V Berlíne napríklad dostal predčasne uvoľnených „niekoľko miliónov“ pre svoj fyzikálny ústav „na základe mojej činnosti v Sovietskom zväze“. No v roku 1968 ho zbavili všetkých vedúcich funkcií. Charakteristický je jeho výrok, že „niekedy bolo treba postáť vo fronte na pomaranče, ale nikdy nie tak dlho, ako stojíme dnes v dopravnej zápche na diaľnici“. Takýto relativizmus je zrejme výsledkom postoja, ktorý neodlišuje podstatné od parciálneho. Nemám, pravdaže, na mysli, že podstatné (ale ani parciálne) sú pomaranče; fronty i zápchy sú súčasťou oveľa širších súvislostí, aké fyzikovi (a prírodovedcovi) istotne neunikli.

Zjavné falšovanie histórie pôsobí skôr komicky. V roku 1983 navštívil Holzmüller Vietnam, na akejsi škole sa zúčastnil vyučovania dejepisu a dozve-

del sa, že „dobrá NDR bojovala už na začiatku druhej svetovej vojny po boku hrdinských Rusov proti zlým Američanom“. Komentuje to trpkou poznámkou: „Myslím, že skresľovanie dejín je teraz všeobecne rozšírené.“ Treba mu dať za pravdu. I dnes sledujeme úspešnú falzifikáciu histórie. Predovšetkým v štátoch, o ktorých možno povedať: čím ďalej od demokracie, tým ďalej od pravdy.

O americkej pomoci nájdeme zmienku aj v súvislosti s prvou svetovou vojnou: po jej skončení „sa starali najmä o zmiernenie hladu v Nemecku. Ja sám som ako školák tri roky chodil v škole na jedlo, ktoré poskytovala americká náboženská spoločnosť“. Americkú politiku výstavby Európy po druhej svetovej vojne vníma takto: „Nebola to americká láska k Nemecku, ktorá priniesla Marshallov plán a predčasné amnestovanie mnohých nacistov, ale snaha vybudovať hospodársky silný ochranný val proti komunizmu prenikajúcemu z východu.“

Je zaujímavé, akým spôsobom autor dáva najavo, že nie je antisemitom: o každom Židovi píše, že bol Židom. Zopár príkladov: „...židovský národohospodár Walter Rathenau mohol dosiahnuť zníženie reparácií“, „Luxemburgová Rosa, židovská publicistka“, v roku 1932 „mal som možnosť počuť prednášku židovského profesora Molla. A „svetoobčanom“ sa stal vďaka „židovským priateľom zo susedstva, ktorí ma prijali (už ako chlapca) na svoje futbalové ihrisko Bar Kochba“.

A ešte poznámka o prekladateľke. Je „od fachu“, publikovala viacero odborných prác, spomeňme aspoň rozsiahlu knihu Metody analýzy povrchu: Elektronová spektroskopie. Keď vyšla v roku 1990, bol o ňu aj medzinárodný záujem, v amerických anotáciách sme našli aj informáciu „Language: Czechoslovakian“. Nemožno jej zazlievať, že v inak veľmi dobrom preklade sa prekvapivo objavuje zopár chýb, ktoré zrejme vznikli z neznalosti všetkých politických reálií: Americká vojenská informácia v máji 1945 nehovorila, že „vláda v Dönitze nebude tolerovaná“, ale že neuznájú vládu veľkoadmirála Karla Dönitza, ktorého za svojho nástupcu vymenoval Hitler. Vojnou oslabených Francúzov z kolónií nevyhnal Dien Bien Phu, ale Vietnamci ich vyhnaní v roku 1954 po rozhodujúcom boji pri meste Dien Bien Phu. „Wegwerfgesellschaft“ nie je „spoločnosť, ktorá vyhadzuje hodnoty“ (i keď to je dôsledok), ale plytvajúca spoločnosť (žijúca v nadbytku). KDW nie je KWD (žeby jej to pripomínalo NKVD?), ale slávny obchodný dom Kaufhaus des Westens, známy aj ako KaDeWe.

Juraj Alner

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

Postmoderná archeológia

Postmoderna je teda aj akési vytriezvenie ľudstva z racionality sprevádzané hľadáním paralelných, často však iracionálnych riešení v duchu hesla „Všetko je možné a každý má svoju pravdu!“ Na záver tejto krátkej a iste schematickej klasifikácie našej postmodernej súčasnosti by som si dovolil odcitovať niekoľko kľúčových slov – binárnych opozícií –, ktoré podľa anglického geografa D. Harveyho charakterizujú modernu, resp. postmodernu: symbolizmus – daizmus, účelnosť – hra, hierarchia – anarchia, sémantika – rétorika, determinizmus – indeterminizmus, paranoja – schizofrenia.

Situácia v archeológii vcelku kopíruje tento všeobecný model. Ak však chceme charakterizovať postmodernú archeológiu, musíme sa v krátkosti zmieniť o jej predchodkyňu, keďže nové teoretické smery sa väčšinou definujú ako opak tých starých. Posledný vplyvný teoretický smer v modernej archeológii sa objavil v 60. rokoch a hneď dostal prívlastok „nová archeológia“. O čo išlo? Mladá generácia anglosaských archeológov nebola spokojná s tradičnou klasifikáciou archeológie ako „humanity“, teda disciplíny príbuznej skôr s umením a chcela docieľiť jej uznanie ako „science“. Základná téza nových archeológov znela: minulosť je spoznatelná. Nepomôže nám však hromadenie nového materiálu, treba klásť skôr nové otázky a používať nové metódy. Otec americkej vetvy novej archeológie L. Binford propagoval využívanie štatistiky, neoevolučnej kultúrnej antropológie a metodologickej vychádzal z logického pozitivizmu. Uplatnením hypoteticko-deduktívnej metódy rakúskych filozofov Hempela a Oppenheima predostrel svoje chápanie archeologického bádania. Podľa neho archeológ nemôže ísť do terénu neprípravený, musí si sformulovať hypotézu, ktorú na skúmanej lokalite či v mikroregióne overuje. Jeho konečným cieľom by potom malo byť formulovanie univerzálnych zákonov fungovania ľudskej kultúry, ktorú, mimochodom, ponímal ako adaptáciu na okolité prostredie.

Medzitým v Británii D. Clarke vydal slávnu Analytickú archeológiu, v ktorej sformuloval svoje chápanie novej metodológie. V nej prevláda systémová analýza, modelovanie a hľadanie inšpirácie v geografii, kybernetike a biológii. Opäť tu badať snahu o objektívizovanie, zvedčenie archeologického poznania a tým aj zrovnoprávnenie archeológie s prírodnými vedami.

Nová orientácia priniesla teda aj diskusiu o archeológii – o jej charaktere, cieľoch a metódach, skrátka o jej identite – tak by sme to aspoň nazvali

lógia“.

U nás ešte stále (40 rokov po Binfordovi a Clarkovi) prevláda chápanie archeológie ako „historickej disciplíny“ – možno aj pod vplyvom marxizmu, ktorý ju za takú považoval. Treba však odlišovať dejiny a minulosť. V najširšom slova zmysle aj Zem či vesmír majú „dejiny“, to však nie sú dejiny v zmysle vedného odboru. Je to iba minulosť. Dejiny v užšom slova zmysle – ako historiografia – sa začínajú až s objavením sa písma. Dovtedy možno hovoriť len o minulosti ľudstva. Písmo zmenilo aj samotné ľudské myslenie, ktoré sa stalo historickým, na rozdiel od prehistorického, mýtického myslenia. Súviselo to najmä s iným poníma-

U nás ešte stále (40 rokov po Binfordovi a Clarkovi) prevláda chápanie archeológie ako „historickej disciplíny“ – možno aj pod vplyvom marxizmu, ktorý ju za takú považoval.

ním času – mýtický čas plynie inak než čas historický. Archeológia sa teda zaoberá najmä minulosťou ľudstva (hoci sa jej metódy používajú aj pri štúdiu súčasnosti), nie je to však historická disciplína vo vlastnom slova zmysle. Skôr bude mať pravdu D. Clarke, ktorý hovorí o jej nezaraditeľnosti.

Nová archeológia bola nateraz posledným výhonkom moderny, teda optimistickej viery vo vedu a všeobecný pokrok. Nebola jednotnou školou, išlo jej v prvom rade o sledovanie kultúrnych procesov v minulosti rôznymi metódami, preto ju neskôr nazvali procesuálnou archeológiou. Sedemdesiate roky sa niesli v znamení rozhorčenej výmeny názorov medzi procesualistami a tzv. tradičnými archeológmi. S kritikou z úplne iných pozícií však prišiel v osemdesiatych rokoch I. Hodder, žiak predčasne zosnulého D. Clarka z univerzity v Cambridgei. Hodder začínal ako nadšený prívrženec novej archeológie, postupne si však našiel iné metodologické východiská – spočiatku to bolo krátke koketovanie s tzv. symbolickou a štruktúrálnou archeológiou, ktorá ho nakoniec priviedla k uplatneniu princípov hermeneutiky v archeológii. Jeho filozofickými zdrojmi boli W. Dilthey, H. G. Gadamer a P. Ricoeur. Hodder sa stotožnil s názorom prvých dvoch menovaných o nemožnosti objektívne a nestrane skúmať minulosť. Podľa Diltheyho vždy treba brať do úvahy aj osobnosť bádateľa, jeho schopnosť vcítiť sa do minulosti, kým Gadamer kladie dôraz na hodnotenie minulosti z hľadiska prítomnosti. Predsudky sú nevyhnutnou podmienkou na pochopenie minulosti. Od Ricoeura si Hodder požičal textovú analýzu a navrhuje čítať materiálnu kultúru podobným spôsobom ako literárne texty. Ide mu o hľadanie významu a definovanie podmienok, za ktorých môže mať tá istá vec rovnaký význam pre rôznych bádateľov. Zároveň však pripúšťa, že nemožno rozhodnúť, ktorá z teórií vysvetľujúcich istý jav je najlepšia, ak sú všetky dobre vyargumentované.

Hodder z uvedených hľadísk kritizoval novú archeológiu a jej naivnú vieru vo všeobecne platné zákonitosti spoločenského vývoja. Rozmanitosť a zložitosť ľudskej spoločnosti sa podľa neho nedá vtesnať do nejakých zákonov. S radikálnejšou kritikou novej i tradičnej archeológie prišli jeho žiaci, ktorí sa začali nazývať postprocesualistami. Najvýznamnejšími predstaviteľmi tohto smeru sú M. Shanks a Ch. Tilley. Ich filozofické zázemie je ekleticke – Gadamer, Derrida, Foucault, ale aj zástancovia tzv. kritickej teórie z Frankfurtu či priamo Marx. Shanks a Tilley tiež odmietajú tézu o spoznateľnej minulosti, idú však ešte ďalej: „Primárnou udalosťou pre archeológiu nie je minulosť, ale udalosť archeológie samotnej: rozprava, písanie a terénny výskum. Archeológia sa nezaobrá

ani tak čítaním znakov minulosti, ako skôr procesom, počas ktorého sú tieto znaky vpisované do prítomnosti.“ Materiálnu kultúru tiež považujú za text s pluralitným významom, ktorý prechádza transformáciou – z vecí sa stávajú slovami, keď ich popisujeme – a nakoniec vzniká archeologický text, čiže interpretácia. Archeológia je teda blízka literatúre, keďže jej texty – interpretácie – sa nedajú overiť, a majú preto rovnakú hodnotu ako literárne texty. Konečným cieľom archeológie podľa postprocesualistov nie je spoznať minulosť, ale zmeniť svet. Tu sa prejavuje pomerne radikálna ľavičarska orientácia oboch protagonistov postprocesuálnej archeológie. Spochybňujú existujú-

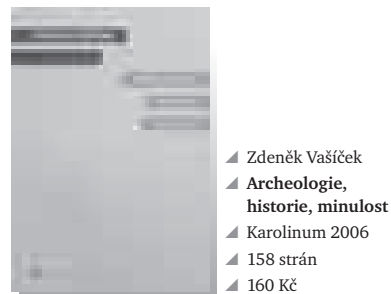
ce inštitúcie, rozhodovacie mechanizmy a hodnoty, pričom ostro odsudzujú kolonializmus a kapitalizmus ako taký. Využívanie minulosti má byť, podľa nich, pluralistické a demokratické, pritom však vždy bude fragmentárne, provizórne a neustále diskutované.

Postprocesuálna archeológia zapadá svojim pluralitným charakterom i filozofickou orientáciou do súčasného postmoderného myslenia. Nie je jednotným smerom a okrem odmietania tradičnej a procesuálnej archeológie prináša množstvo rôznych prístupov – mohli by sme skôr povedať, že existuje viacero procesuálnych archeológií. Medzi ne patrí aj feministicky orientovaná archeológia, ktorá skúma postavenie ženy v minulosti, ale venuje sa aj problematike pôsobenia žien v archeológii. V zásade však postprocesualistom už nejde o posunutie archeológie medzi „tvrdé“ vedy (hard science), ako skôr o zapojenie sa do všeobecnej rozpravy prebiehajúcej v spoločenských vedách v postmodernej súčasnosti. Jednota archeológie ako disciplíny sa

rozpadá, o čom svedčí nielen Hodderovo konštatovanie, že neexistuje jediný správny spôsob, ako robiť archeológiu – dokonca ani v teréne –, ale aj skutočnosť, že od roku 1987 existujú dve svetové organizácie archeológov usporadúvajúce svoje svetové kongresy každá zvlášť. Tie síce nie sú uzavreté pre nikoho, venujú sa však rozdielnym problémom. Novovzniknutý Svetový archeologický kongres združuje okrem anglosaských archeológov aj bádateľov z tretieho sveta. Zaoberá sa preto aj zneužívaním archeológie v minulosti pre ciele kolonializmu, či v súčasnosti aktuálnym problémom tzv. repatriácie. Ide o to, že niektoré domorodé minority, najmä v USA a Austrálii, požadujú znovupochovanie tiel svojich predkov vykopaných kedysi archeológmi. V niekoľkých prípadoch sa im to aj podarilo dosiahnuť. Podobné problémy robí archeológom v Izraeli komunita ortodoxných Židov, ktorá dokonca zakazuje skúmať hroby predkov. Aj tu sa prejavuje pluralitný a trochu anticentrický charakter postmodernej doby.

Áká je teda súčasná archeológia? Jednoduchá odpoveď nejstúje a nenachádza ju ani Zdeněk Vašíček. Napriek vzniku nových paradigiem, tie staré väčšinou neprestávajú fungovať a existujú vedľa seba – v archeológii majú svoje miesto procesualisti, tradične orientovaní bádateľa i postprocesualisti. Dokonca sa dá povedať, že okrem anglosaských krajín prevládajú všade inde tradične empiricky orientovaní archeológovia, ktorí sa teoretickými otázkami vôbec nezaobierajú, lebo sú väčšinou pohltení množstvom archeologického materiálu. Diskusia o teoretickom smerovaní archeológie však skôr či neskôr zasiahne nejakým spôsobom do bádania všetkých archeológov. Nevyhne sa tomu ani u nás, hoci sme boli inak školení. Zatiaľ je slovenská archeológia v akomsi teoretickom vákuu s rezíduami často aj neuvedomovaného marxizmu. Nová rozhladenejšia generácia archeológov si však určite bude hľadať miesto aj v teoretickej oblasti, bude cítiť potrebu definovať svoje postavenie na Slovensku a možno si vytvorí svoju paradigmu – možno nejakú novú modernu – a zapojí sa do svetovej rozpravy o charaktere archeológie v novom storočí.

Eduard Krekovič

- ▲ Zdeněk Vašíček
- ▲ Archeologie, historie, minulost
- ▲ Karolinum 2006
- ▲ 158 strán
- ▲ 160 Kč

Väčšina ľudí si archeológiu predstavuje ako vedu zaoberajúcu sa tajomstvami minulosti a hľadaním pokladov. Ani tí rozhladenejší (dokonca ani niektorí archeológovia) nemajú predstavu o tom, že existuje niečo ako „filozofická archeológia“. Presne o takejto archeológii nám hovorí Zdeněk Vašíček v knihe Archeologie, historie, minulost. Nájdem tu stručné dejiny archeológie, jej vzťah k histórii a najmä úvahy o povahe archeologickej a historickej interpretácie.

Ak by sme modernu, najmä povojnové moderné myslenie, charakterizovali optimizmom, všeobecnou vierou v pokrok a svetlú budúcnosť ľudstva, v súčasnosti skôr prevláda pesimizmus a spochybňovanie pokroku. Kým donedávna všemocná veda ponúkala riešenia problémov trápiacich ľudstvo, dnes sa vedecké poznatky v mnohých smeroch spochybňujú a objavujú sa tzv. alternatívne riešenia. Monopol

Konečným cieľom archeológie podľa postprocesualistov nie je spoznať minulosť, ale zmeniť svet. Tu sa prejavuje pomerne radikálna ľavičarska orientácia oboch protagonistov postprocesuálnej archeológie.

vedy na absolútnu pravdu sa už zrejme skončil. V súčasnosti sa ten istý jav môže vysvetľovať rôznymi spôsobmi, pričom riešenia sa považujú za rovnocenné. Možno nie je náhodné, že svet je práve teraz mediálne zaplavovaný alternatívnou medicínou, alternatívnou históriou a pod., ktoré väčšinou hraničia až s mystikou – mimochodom tiež príznačnou pre postmodernú dobu. A možno ani to nie je náhoda, že najpopulárnejším archeológom na svete je známy filmový hrdina Indiana Jones, ktorý je však skôr lovcom pokladov a so skutočnou archeológiou nemá nič spoločné. Oproti iným dielam pôsobia ešte filmy s Indiana Jonesom vcelku nevinne a miestami aj zábavne.

Na filmovom plátne a obrazovkách sa čoraz viac objavujú postavy iného kalibru – duchovia, vesmírne príšery a podobné bytosti – a to aj v tzv. serióznych, akoby vedeckých programoch.

dnes. L. Binford priradil archeológiu ku kultúrnej antropológii, čo nakoniec viedlo aj k vzniku tzv. etnoarcheológie – čiže k štúdiu dodnes žijúcich predindustriálnych spoločností samotnými archeológmi. Zašlo to až tak ďaleko, že sa čoraz častejšie objavovali štúdie dokonca o modernej materiálnej kultúre – napr. výskum mestského smetiska či pred pár rokmi publikovaná analýza súčasných plechoviek od piva. Spomínaný Binford zaradil archeológiu medzi antropológické disciplíny („Archeológia je antropológiou alebo ničím“) a odmietal ju považovať za akési dejiny predĺžené do minulosti. Clarke sa zasa domnieval, že archeológia nie je súčasťou žiadnej inej jednotlickej disciplíny ako napr. história či antropológia. Archeológia má podľa neho natoľko špecifický charakter, že ju považoval za zvláštnu vedu, čo vyjadril aj definíciou „archeológia je archeológia, je archeo-

Adriano Peron, Anjel, 1999

Demokrat československého razenia

Ešte dlho bude jednou z dôležitých úloh slovenskej historiografie „zaľudňovanie“ našich moderných dejín: Tam, kde sa desaťročia zvyklo hovoriť predovšetkým o anonymných procesoch, trendoch či zákonitostiach dejín, ktoré sa prejavovali v činoch ľudových más a ich vedúcej sily (pre mladších – KSC), ukázať podstatne širšiu paletu skutočných aktérov, ktorí sa podieľali na formovaní nášho dvadsiateho storočia a bez ktorých toto storočie nemôže mať autentickú tvár.

- ▲ Slavomír Michálek a kol.
- ▲ Juraj Slávik Neresnický. Od politiky cez diplomaciu po exil (1890 – 1969)
- ▲ Prodama 2006
- ▲ 504 strán
- ▲ 400 Sk

Jednou z takých osobností, ktorá sa zvykla spomenúť vo veľmi redukovanej podobe, je Juraj Slávik Neresnický, predprevratový (do roku 1918) literát a kultúrny pracovník, publicista, ktorý vstúpil do politiky v rozhodujúcich chvíľach pre Slovákov – pri vzniku Československa, siahal v nej na vysoké posty, aby následne pôsobil v diplomacii, a to na dvakrát, rovnako ako sa na dvakrát zapojil do exilového zápasu o obnovu demokracie vo svojej vlasti. Kolektívnu monografiu editoval Slavomír Michálek, autor monografií o slovenských diplomatoch Š. Osuskom a J. Papánkovi, a v knihe okrem príhovorov našich dvoch exvelvyslancov v USA B. Lichardusa a M. Bútoru a vari dvoch desiatok štúdií je aj výber zo Slávikovej poézie, pamäť a korešpondencie s ilustračnou prílohou.

Prečo monografia o tomto slovenskom kultúrnom a politickom dejateľovi a prečo možno aj s dodatkom „konečne“? V Jurajovi Slávikovi akoby sa zauzila rozporuplná situácia Slovákov a ich vzdelaneckej elity predovšetkým v prvej polovici 20. storočia. Syn evanjelického kňaza, ktorý získal na tie časy nadpriemerné vzdelanie, umožňujúce mu urobiť slušnú kariéru v službách Uhorska, zostal verný svojmu slovenskému pôvodu a súčasne aj myšlienkou pokroku a princípom demokracie, ako sa v slovenskej tlači formovali najmä v časopise Prúdy. Súčasne sa v ňom upevňovalo presvedčenie, že budúcnosť Slovákov, v tých časoch slabšej slovenskej spoločnosti, je neoddeliteľne spojená s česko-slovenskou vzájomnosťou, čo sa malo potvrdiť vznikom spoločného štátu v závere prvej svetovej vojny, ale aj spôsobom ako tento spoločný štát vznikol. Pre Slávika spochybňovanie československej myšlienky a spolupatričnosti znamenalo nielen spochybňovanie slovenskej slobody, ale aj demokratických pomerov, v ktorých žila nová republika až do Mníchova. Slávik, podobne ako aj ďalší českoslovakisticky orientovaní slovenskí politici, si však neuvedomoval, že obrovský impulz, ktorý pre Slovákov znamenal vznik československého štátu, nenasmeroval vývin smerom k vytvoreniu jedného politického, pre niektorých dokonca etnického česko-slovenského národa, ale smerom k rastu a vzostupu svojbytného slovenského národa. Tým politikom, ktorí zotrvali na rigoróznom českoslovakizme, hrozilo čoraz zreteľnejšie, že im skôr-neskôr ujde slovenský vlak aj do ich politickej budúcnosti. Navyše, napriek usporiadaným pomerom v medzivojnovom Československu, obdobie hos-

podárskej krízy v prvej polovici 30. rokov – a v tom čase bol Slávik ministrom vnútra – sa nieslo v znamení ostrých sociálnych konfliktov, spravidla podnecovaných komunistami, na ktoré štátna moc nebola pripravená odpovedať síce rázne, ale bez krvavých obetí. Aj tento moment mal hrať svoju rolu v povojnovej politickej budúcnosti J. Slávika.

Ešte predtým, po zničení Československa nacistickým Nemeckom, sa Slávik ako vyslanec ČSR v Poľsku postavil jednoznačne za Československo a za demokraciu a svoje vojnové roky prežil ako minister československej exilovej vlády v Londýne. No zotrvávanie na českoslovakistických postojoch v Benešových intenciách ho po vojne vzdialilo od jeho predvojnových slovenských politických partnerov, takže už nedostal príležitosť zapojiť sa do povojnovej vnútornej politiky. O to väčšmi sa angažoval v československej zahraničnej politike, najprv ako člen komisie rokujúcej s Maďarskom o výmene obyvateľstva, následne ako delegát na Parížskej mierovej konferencii a od leta roku 1946 až do komunistického prevratu v roku 1948 ako československý veľvyslanec vo Washingtone. Na pseudolegálny

prevrat vo februári 1948 (odkedy sa pri legálnej zmene vlády využíva tajná polícia a ozbrojené jednotky jednej strany?) reagoval ako statočný demokrat – demisiou a zapojením sa do tretieho československého odboja, v rámci ktorého sa najmä zo začiatku sústredil na pomoc exulantom unikajúcim z Gottwaldovej „zasľúbenej zeme“, v ktorej malo na desaťročia platiť „kupredu levá“...

Juraj Slávik Neresnický vstúpil do politiky v rozhodujúcich chvíľach pre Slovákov – pri vzniku Československa, siahal v nej na vysoké posty, aby následne pôsobil v diplomacii, a to na dvakrát, rovnako ako sa na dvakrát zapojil do exilového zápasu o obnovu demokracie vo svojej vlasti.

V treťom odboji korigoval aj svoje anachronické českoslovakistické názory na budúcnosť česko-slovenských vzťahov, čo sa prejavilo zblížením sa s reprezentantmi povstaleckej demokratickej generácie okolo Lettricha. Neutešené pomery vnútri exilovej politiky – čo býva, ostatne, charakteristické pre vari všetky exilové politické spoločenstvá, najmä v čase relatívnej medzinárodnej stability –, ako aj pokročilý vek ho viedli postupne k stiahnutiu sa z verejnej činnosti. Dožil sa

síce Pražskej jari 1968 aj jej zničenia, no do vlasti sa vrátil roku 1990 už len jeho pozostatky, aby spočinuli v rodinnej hrobke.

Ako to už býva, prvé monografické práce venované politickým osobnostiam spravidla neobsiahnu všetky aspekty a súvislosti ich pôsobenia, v prípade Slávika vyše polstoročného pôsobenia. Napr. čitateľ by iste privítal dôkladnejšiu analýzu Slávikovej činnosti a jeho postavenia v rámci slovenskej časti medzivojnovej agrárnej strany, v ktorej mal istý čas silné postavenie, a takisto jeho vzťahy s novo sa formujúcou demokratickou reprezentáciou za vojny a krátko po nej. Sem patrí aj

jeho reflektovanie vývoja na Slovensku najmä po vypuknutí SNP a dočasnou prevzatí moci Slovenskou národnou radou, čo prinieslo významnú zmenu do česko-slovenských vzťahov. Vítaný by bol aj podrobnejší pohľad na vývin osobných Slávikových názorov v americkom exile. To všetko sú námety prvej slávikovskej monografie pre ďalší historický výskum, ktorý, ako vieme, sa nikdy nekončí.

Milan Zemko

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

Život a obrany

Život je mnohonásobne ohrozený: preto od počiatkov svojej existencie sa musí starať o prežitie, musí si budovať mnohonásobné obrany. Obrany musia fungovať na všetkých úrovniach života. Musia byť také zložité ako život sám. Keby jestvovala JEDINÁ nebránená štrbina, smrť by sa ňou predrala a uplatnila by svoju moc.

- ▲ Natália Kaščáková
- ▲ Obranné mechanizmy z psychoanalytického, etologického a evolučnobiologického aspektu
- ▲ Vydavateľstvo F 2007
- ▲ 135 strán
- ▲ 238 strán

Rozsah a komplexnosť obrán musia byť rovnaké ako rozsah a komplexnosť života. Z istého hľadiska teda možno povedať, že život je identický so svojimi obranami. Obrany sú konzervatívne: bránia to, čo je. Ale život je aj tvorivý, usiluje sa o nové, napríklad o zvyšovanie svojej diferencovanosti. Evolúcia aj ontogenéza ukazujú expanzivitu života. Majú teda obrany aj nekonzervatívne, inovačné funkcie? Alebo život je aj niečo VIAC ako jeho obrany? Odpovede závisia od významu, ktorý sa pripíše slovu obrana.

Vo viacposchodovej stavbe organizmu psychické regulácie majú triviálne aj netriviálne špecifické úlohy. Pretože psychický aparát človeka je vďaka svo-

jej komplexnosti ťažko ohrozený, psychické obrany sú nevyhnutné a špecifické.

Natália Kaščáková, psychiatricka, je autorkou malého, ale významného diela, ktoré informuje o obranných mechanizmoch. Pojem obrana v psychiatrii a v psychologickom kontexte vymyslel Freud. Spozoroval, že obrany sa štruktúrujú do dosť stabilných schém, ktoré sa uplatňujú dosť izolovane, čím pripomínajú reflexy. Preto možno oprávnene hovoriť o mechanizmoch. Mechanizmy možno (relatívne) izolovať a študovať ich ako nezávislé jednotky. Možno pozorovať ich fungovanie v konkrétnych ľudských situáciách. Možno ich pomenovať a klasifikovať. Pretože (ako Freud ukázal) pre ľudskú dušu sú kľúčové nevedomé psychické procesy, aj mechanizmy sú prevažne nevedomé.

Autorka veľmi výstižne opisuje obranné mechanizmy človeka. Pretože duša pracuje ako celok, aj mechanizmy zapadajú do sieť, v ktorých sa ich individualita stáva pochybnou. Človek sa so svojimi hrozbami a ťažkosťami vyrovnáva CELOU svojou bytosťou: vedomo aj nevedomo, zámerne aj nezámerné. KAŽDÉ konanie je (z istého hľadiska) obranou. Teda: hrozí, že obranné mechanizmy sa akosi rozplynú

v komplexite správania sa: že v klasifikácii vznikne nejednota a aj zmätok. Autorka upozorňuje na tieto riziká.

Mechanizmom možno pripísať rôzne úlohy v rôznych kontextoch. Psychotické sú jedným pólom, zrelé druhým. Napríklad humor je obranou zdravej, bludná projekcia je psychotická.

Azda možno povedať, že obranné mechanizmy sú jednou z mála častí freudovského dedičstva, ktorú si osvojila CELÁ psychiatria, bez ohľadu na teoretické východiská.

Úlohou mechanizmov je obrana pred vnímaním hrozby. Napríklad lekár chorý na malignú chorobu nevidí svoje hrozivé príznaky. Alebo sa hrozba skreslene hodnotí: lekár svoj kašeľ považuje za účinnok zlého počasia. Alebo sa skresľuje správanie sa: lekár pije, aby zabudol na svoj strach. Napríklad aj humor zakrýva tragickosť tragédie.

Freudovo dedičstvo, objav obranných mechanizmov, je mimoriadne cenné. Autorka ukazuje, ako sa s ním vyrovnávali nasledovníci, no azda zanedbala osud pojmu v školách, ktoré nie sú psychoanalytické. Azda mož-

no povedať, že obranné mechanizmy sú jednou z mála častí freudovského dedičstva, ktorú si osvojila CELÁ psychiatria, bez ohľadu na teoretické východiská. Aj najzúrivejší odporca psychoanalýzy, ak sa zapodieva psychopatológiou a psychológiou, MUSÍ účinnosť obranných mechanizmov pozorovať a počítať s ňou.

Dnešné poznávanie je evidencia based, teda potrebuje overovanie overiteľnými metódami. Keď pracoval Freud, mohol len predpokladať, že obrany akosi súvisia s fungovaním mozgu. Mohol len za pomoci (dnes falzifikovaného) lamarckizmu a za pomoci mytologizujúcich úvah o prahodých ľudí uvažovať o evolučných súvislostiach svojich klinických pozorovaní.

Autorka s pekným prehľadom referuje o vzťahoch koncepcie obranných mechanizmov k etologickým, evolučným a mozgo-biologickým hypotézam. Je veľa dokladov, že pod

pozorovateľnou vrstvou obrán sú objektívne mozgové procesy, teda obrany majú svoj substrát. Psychiatria sa biologizuje. Zároveň sa môže poukázať na súvislosť s evolučnými procesmi. Aj subhumánne živočíchy majú duše, ktoré sa bránia. Pozorovať (živočíšne aj ľudské) správanie etologickými metódami môže teoretika obrán zaujať. Opičie stádočko, ako aj skupinka ľudí, budú zaujímavé pre etológa aj pre obranného teoretika: ich výstupy budú v mnohom komplementárne. Čitateľ nadobudne výstižný prehľad o probléme, ktorý je pre poznanie, pochopenie a výklad človeka extrémne dôležitý. Kto nepozná obrany, a teda aj obranné mechanizmy, nepozná človeka.

Dielo je prvým súhrnným príspevkom k námetu v slovenskej literatúre. Autorku treba oceniť za obratný, veľmi informovaný spôsob výkladu. Dielo je nielen zdroj informácií, ale aj podnet na premýšľanie. Musí upútať každého, kto sa zaoberá ľudskými vecami: od teológov a filozofov po molekulo-vých biológov, od lekárov po teoretikov a historikov umenia. Je príjemne čitateľné: systematicky vedie čitateľa. Prečítať ho nie je namáhavé, ale veľmi namáhavé je domýšľať ho.

Ivan Žucha

Totálne umenie v storočí totalít

- ▲ Tomáš Štrauss
- ▲ **Toto posrané 20. storočie. Umenie kontra ideológia?**
- ▲ Kalligram 2006
- ▲ 277 strán
- ▲ 200 Sk

Aká je zodpovednosť umenia v tragédii dvadsiateho storočia? Bolo schopné ostať nevinným? Bolo obeťou či skôr komplicom, ba spolutvorcom totalitárnych ideológií? Prípadne všetkým naraz? Takéto otázky si kladie v analýze vzťahu umenia k moci, politike, filozofii a vede zbierka štúdií Tomáša Štraussa *Toto posrané 20. storočie*.

Podľa názvu by sa dalo predpokladať, že medzinárodne uznávaný znalec stredoeurópskych avantgárd, v minulom režime prenasledovaný a prinútený emigrovať, nám v tejto knihe predkladá svoje spomienky a osobne zažité skúsenosti. Namiesto toho nás konfrontuje s ilúziami, ktorými sa takmer celé dvadsiate storočie, a dlho i on sám, v otázke spoločenskej funkcie umenia živilo. Ako na to upozornil už Daniel Grűn v minulom čísle tohto časopisu vo svojom článku O modernizme, mýtoch a monumentalite, Štrauss sa tu vracia k problematike a úvahám svojich predchádzajúcich štúdií. Tentoraz však s vlastnými, predošlými teoretickými koncepciami

polemizuje, a niektoré ich tézy a východiská reviduje. Kritická retrospekcia do minulosti je podľa neho potrebná aj preto, lebo v súčasnej kolektívnej amnézii historickej pamäti máme sklon zabudnúť na zaťaženosť, determinovanosť našich dnešných predsudkov a ilúzií tragédiou minulého storočia. Štraussova kniha nám tiež pripomína, že v našom regióne sa príbeh vzťahu umenia a ideológie často prekrýva s históriou umenia ako takou, alebo prinajmenšom predstavuje jeden z jej najdôležitejších aspektov.

Chceme totálne umenie! – hlásali avantgardné hnutia od desiatych rokov 20. storočia od Moskvy po Paríž. Štrauss sa snaží ozrejmiť z mnohých strán pôvod týchto tendencií – David, maliar – propagandista Francúzskej revolúcie, nemeckí romantici, nazarénska umelecká komunita zvaná Lukasbund, utopistická literatúra a filozofia, Courbet, Marx, Nietzsche, a v neposlednom rade dynamicky napredujúca technika, spoločenská a ekonomická realita devätnásteho storočia – to všetko pripravovalo pôdu pre zrod umeleckej avantgardy. Moderné umenie tak bolo od začiatku prepojené s najroznejšími ideovými smermi vyrastajúcimi z osvietenstva. Ostatne, formovanie štýlu bolo vždy ideovo ovplyvňované, avšak izmy dvadsiateho storočia, na rozdiel od predchádzajúcich období, nastupujú s programom ovládnuť všetky oblasti života, „život“ v jeho celistvosti. V Štraussovej definícii je pojem avantgardy neoddeliteľne spätý s hlbokou vierou v poslanie umenia meniť a určovať chod dejín; podľa neho práve táto mesianistická orientácia na budúcnosť a bezkompromisný rozchod

s minulosťou ju priviedla k spolupráci s totalitnými ideológiami. Avantgarda si postupne vytvára obraz nepriateľa (s prívlastkami reakčný, tradicionalistický, akademický, elitistický atď.) a v revolučných víroch sa umelecká kritika a estetika mení v sociálnu kritiku a vyjadrenie politického presvedčenia. Nie náhodou, ako na to autor upozorňuje, konštruktivistické hnutia dominovali predovšetkým v hospodársky zaoštalých regiónoch, kde umelci ruka v ruke s politickými agitátormi hlásali

Umenie, ktoré chcelo osloviť masy, sa časom dostalo do spoločenskej izolácie, bolo obvinené z nezrozumiteľnosti, a namiesto vytúženej roly suverénneho predvoja je dnes často nútené ku kompromisom alebo sa uchýliť k osvedčenému receptu provokácie.

nevyhnutnosť radikálnej, revolučnej zmeny, potrebu totálneho prevratu nielen v umení, ale i v oblastiach hospodárstva, práva, výchovy a morálky. Všade v Európe sa zakladajú remeselné a intelektuálne dielne so zámerom preniesť umenie do reálneho života, kde tvorcovia vystupujú ako umelci, inžinieri, vedci a revolucionári v jednej osobe, v ktorej sa utopistické fantazmagórie spájajú s neobyčajnou odbornou invenciou a prakticitou. Pokračovanie scenára je známe: niekoľko rokov po revolúcii a krátko po Leninovej smrti stalinová kultúrna politika zavedie diktát redukovanej, populistickej a simplifikovanej didaktickej pseudoestetiky, vlád-

nucej až do sedemdesiatych rokov na území kontinentálnych rozmerov, ktorý vyústil do inkvizíčných procesov proti progresívnym umelcom. Avantgarda podnietila revolúciu, ktorá ju následne odvrhla a umlčala.

Kolektivismus, uniformizácia a vôľa konštelovať nový svet a nový poriadok charakterizovali aj nacistickú ideológiu; autor v tejto súvislosti cituje Goebelsov článok z roku 1929, v ktorom sa neskorší nacistický minister propagandy vyjadruje o expresionizme s obdivom. Hitlerov malomeštiacky vkus však nedovoľoval angažovať avantgardných umelcov, z ktorých ne jeden ponúkol svoje služby.

A čo sa deje medzitým na Západe? Podľa Štraussa je tam situácia lepšia, lebo konštruktívny racionalizmus je vyvažovaný jednak možnosťou autonómneho estetického myslenia, a jednak deštruktívnymi, ironizujúcimi a sebakritickými tendenciami vychádzajúcimi

a slobody štýlu vzniká postmoderná maľba, ktorej nechýbajú politické nárážky, a následne dodnes prevládajúca pluralita výtvarných médií. Doba avantgárd sa končí.

V mnohých z nás stále žije predstava o umelcovi ako o svedomí spoločnosti, predstava o umení ako o pravdivom zrkadle doby, ktoré vždy vzdoruje politickej moci. Štrauss však upozorňuje na to, že umenie spoluvytvárajúce dobu nikdy neexistuje izolovane od ideologických konštrukcií, medzi nimi je vždy istá interakcia; pripomína, že len málo veľkých umelcov dokázalo odolať pokušeniu agresívnych a antidemokratických ideí, ktorých analýze sa venuje vo viacerých kapitolách.

Čo sa uskutočnilo z predsavzatí avantgardy? Podľa Štraussa uniformizácia, homogenizácia spoločnosti a dominanciu triviálneho ponímania umenia možno pokladať za paradoxné splnenie jej snov. Nou preferovaná racionalizácia a inovatívne technologické postupy sa uplatnili v rámci kapitalistického hospodárstva, paradoxne však neuspeli v plánovanej socialistickej ekonomike. Umenie, ktoré chcelo osloviť masy, sa časom dostalo do spoločenskej izolácie, bolo obvinené z nezrozumiteľnosti, a namiesto vytúženej roly suverénneho predvoja je dnes často nútené ku kompromisom alebo sa uchýliť k osvedčenému receptu provokácie. Ideológia sa redukovali na osobné mytológie, veľké naratívy sa nahradili mikrohistóriami – včerajšie heslá znejú dnes komicky. Pod vplyvom amerických umenovedných koncepcií, ktoré určujú dnešný globálny diskurz a spoločenskú realitu reflektujú značne odlišným spôsobom, veľmi európsky príbeh avantgárd nám Európanom začína byť čoraz viac cudzí a – nielen v čase – čoraz vzdialenejší.

Chcete totálne umenie?! – cituje autor uštipačnú a zároveň hrozivo znejúcu výzvu umelcov skupiny Neue Slowenische Kunst z konca dvadsiateho storočia. Nám neostáva nič iné, len s trpkou iróniou sa uskrnúť.

Adám Németh

Etela Verská, z cyklu *Záznamy, 2003 – 2006*

Stratiť reč

civilné obyvateľstvo. Práve naopak, Inštitút kreatívnych technológií kalifornskej univerzity zorganizoval viaceré stretnutia režisérův a scenáristov, ktorých témou bolo využitie umenia pri predvídaní podobných katastrof.

Steven Spielberg bol prvý, kto v roku 2003 otvoril celiace sa rany prvou časťou metaforickej trilógie, trpkou komédiou o strachu Američanov z imigrantov a leteckej prepravy nazvanou Terminál. V roku 2005 k nej pridal adaptáciu sci-fi románu H. G. Wellsa Vojna svetov a ukončil ju historickým trilerom Mníchov.

Hoci bol prvý, kto otvoril tému terorizmu a vojny, ktorú proti nemu vedie Amerika a jej spojenci, skutočne prvým filmom zachytávajúcím udalosť 11. septembra 2001 je dokumentárna fikcia Let číslo 93 Paula Greengrassa. Tento britský režisér a scenárista sa snažil čo najdôveryhodnejšie zrekonštruovať únos lietadla spoločnosti United Airlines na linke z Bostonu do San Franciscu, ktoré sa ako jediné zo štyroch v ten deň unesených lietadiel zrútilo bez toho, aby zasiahlo nejaký cieľ. Materiálom k príprave filmu boli zvukové záznamy telefonátov pasažierov, rozhovory s ich príbuznými a svedectvá zamestnancov dispečingu leteckej prevádzky a štábu protivzdušnej obrany, z ktorých si niektorí vo filme zahráli sami seba. Greengrass neurobil z pasažierov okázalých hrdinov a ani teroristov nevykreslil ako chladnokrvne zabíjajúce stroje. Striktne sa pridŕža dostupných faktov, nekritizuje a nehodnotí. To necháva na diváka. Kritika mu síce dokumentaristický a neosobný prístup vyčítala s odôvodnením, že filmu chýbajú emócie, či akákoľvek profilácia jednotlivých pasažierov, že v ňom vlastne opätovne necháva umrieť úplných cudzincov bez príbehu.

Skutočne je pravda, že Amerika potrebuje emócie a hrdinov. Päť rokov po útokoch na WTC prišiel Oliver Stone s rovnomenným filmom. Hoci sa vtedajší aj terajší americký prezident George Bush v jednom zo svojich vyhlásení k teroristickým útokom

erovi, ktorý sa v sylabách študentov americkej literatúry ocitol po boku Philipa Rotha či Bernarda Malamuda medzi americkými židovskými autormi, sa podarilo nielen dokázať, že staré postupy sa dajú originálne využiť v novom kontexte, ale dokonca, že aj téma teroristických útokov z 11. septembra nemusí patriť k nespracovateľným.

Hrdinom románu *Příšerně nahlas* a k nevíře blízko je deväťročný Oskar Schell, vynálezca, klenotník, amatérsky entomológ, frankofil, vegán, pacifista, hráč na tamburínu, amatérsky astronóm a archeológ, počítačový konzultant a zberateľ všetkého možného, ktorého otec zahynul pri teroristických útokoch. Oskar nie je obyčajné dieťa, nevie, kto je Hermiona, ale píše listy Stephenovi Hawkingovi, ktorého prosí, aby mohol byť jeho protegé, pretože má neskutočne rád vedu a logiku. Hľadá racionálne vysvetlenia na všetky svoje otázky a s matematickou presnosťou rozoberá vlastné pocity a myšlienky. Bojí sa mrakodrapov, výťahov a cestovania mestskou dopravou. Po New Yorku sa prechádza s fotoaparátom starého otca, ktorého nikdy nepoznal, a zachytáva „veci, ktoré sa mu stali,“ a pritom si úzkostlivo stráži svoje tajomstvá, medzi ktorými je aj telefónny záznamník s piatimi poslednými odkazmi od otca. V jeho pracovni nájde v obálke s nápisom Black záhadný kľúč, ku ktorému sa rozhodne nájsť zámku. Zistí, že v meste žije 472 Blackovcov a on musí prísť na to, kto z nich mu pomôže odhaliť tajomstvo, ktoré by mu pomohlo zmieriť sa s otcovou smrťou. Oskar, nielen menom, pripomína hlavného hrdinu Grassovho Plechového bubienka, podobne ako on nechce z nevyjasnených dôvodov narásť a stále so sebou nosí tamburínu. Oskarovo rozprávanie o jednotlivých Blackovcoch, ktorých navštevuje v abecednom poradí vo všetkých štvrtiach New Yorku, striedajú listy jeho starého otca Thomasa, ktoré písal, no nikdy neposlal svojmu synovi a listy babičky, ktoré adresuje Oskarovi. Foer veľmi originálnym spôsobom odkrýva históriu rodiny Schellovcov. Thomas odišiel v roku 1945 z Drážďan, keď po ich bombardovaní stratil všetkých príbuzných a aj milenkú Annu. V snahe zabudnúť a pochovať v sebe akékoľ-

spôsobom tiež. Najradšej by potichu toho druhého držali za ruku a nikdy nepustili, aby sa mu niečo nestalo, aby ho náhodou nestratili a nevystavili sa tej neskutočnej prázdnote, ktorá je väčšia ako akákoľvek priepasť. To zovretie je však príliš silné na to, aby ten druhý videl a vedel, že všetko to robia len preto, že ho milujú. Že aj, keď mu to nikdy nepovedia, lebo možno nestihnú alebo to nepovažujú za potrebné, je to tak. A tak aj odkazy na záznamníku neboli jediné. Oskarov otec zavolať aj svojej manželke a namiesto „milujem ťa“ jej povedal, že je na ulici, že sa z mrakodrapu dostal a ide domov.

že Foer využíva mnoho techník a postupov, ktoré by ho medzi klasické romány tohto smeru mohli zaradiť a ich opis a analýza by zabrali desiatky strán diplomových prác a esejí, nie sú použité samoúčelne. Foer sa neuchyľuje k literárnemu manierizmu alebo pastišu, v tomto prípade by bez vizitiek, fotografií, listov, vložených príbehov, textu opraveného červeným perom, čiernej strany či série čísel čitateľ prišiel o časť vety či rovno o celé kapitoly. Nemusí byť povedané, či si Oskarov otec niekedy listy od Thomasa prečítal, v tom najdôležitejšom, v ktorom opisuje, ako prežil bombardovanie Drážďan,

Paulovi Greengrassovi kritika vyčítala dokumentaristický a neosobný prístup s odôvodnením, že filmu chýbajú emócie či akákoľvek profilácia jednotlivých pasažierov, že v ňom vlastne opätovne necháva umrieť úplných cudzincov bez príbehu. Skutočne je pravda, že Amerika potrebuje emócie a hrdinov.

Jeden z Blackovcov, ktorý Oskarovi neskôr pomáha hľadať zámku, je zhodou okolností jeho sused. Starý, viac ako storočný pán pracoval ako vojnový spravodajca a dodnes si vedie kartotéku biograficky významných osobností, ktoré strelol alebo o ktorých čítal. Existencia každej z nich je zredukovaná na jedno slovo. Väčšinou sú tými slovami vojna alebo peniaze. Hoci Gándhí bol pacifista, pán Black má na kartičke s jeho menom poznámku „vojna“, rovnako ako pri mene Mohammeda Attu – únoscú lietadla, ktoré narazilo do severnej veže WTC. Ako Oskar, tak aj čitateľ si uvedomí, že život nie je možné chápať v extrémoch, pretože tieto, ako aj dobro a zlo, vzájomne podmieňujú svoju existenciu.

9:02:59 Příšerně nahlas a k nevíře blízko nie je v pravom slova zmysle postmoderným románom. Napriek tomu,

je gramatika opravená tým istým perom ako články v The New York Times, v ktorých zvykol vyznačovať faktické a stylistické chyby. Silnou stránkou Foerovho románu je úsporný jazyk, čítavosť a zmysel pre viacvýznamovosť detailov, vďaka ktorým vracia literatúre moc, ktorú má nad čitateľom. Foer pocity neprepožičiava, necháva na každom, aby ich sám prežil. A tak, aj keď je príbeh Oskara a jeho rodiny dojemný, nie je sentimentálny a patetický.

8:46:30 Ako dlho trvá, kým sa človek dokáže vyrovnáť so smrťou? Oskar ani jeho babička to nevedia, majú však sen, kde sa postupne všetko vracia a človek, ktorý padá, vlastne stúpa nahor. A tak je veľmi ťažké povedať, ako dlho niečo trvá, keď čas plynie dozadu.

Aňa Ostrihoňová

- Jonathan Safran Foer
- ▲ Příšerně nahlas a k nevíře blízko
- ▲ Preklad Richard Podaný
- ▲ BB Art 2006
- ▲ 384 strán
- ▲ 295 Sk

10:28:25

Ako dlho trvá, kým človek získa dostatočný odstup od akejkolvek životnej situácie, aby ju mohol spravodlivo zhodnotiť? Ako dlho trvá, kým sa krajina vyrovná s najväčšou tragédiou svojej histórie? Ako dlho trvá, kým sa ľudia poučia z dejín, aby neboli odsúdení opakovať ich? Odpoveď nie je jednoznačná, a nikdy nebude. V tejto rovníci je čas len jednou z premenných. Čas však ovplyvňuje spôsob, akým sa ľudia na udalosti dívajú a s akou dávkou racionality sa za seba dokážu obzrieť.

Niektorí literárni kritici, spisovatelia a umelci označili 11. september 2001 za koniec postmoderny. Za koniec obdobia reálne pôsobiacej fikcie, ktorú nahradila fiktívne pôsobiacia realita. Už nič nebude ako predtým, pretože všetko bude rovnako. Literatúra bude kopírovať bežný život a absurdita splynie s každodennosťou. Umenie sa stane fabrikou na laceré emócie, známe z mexických telenoviel a nikto už nikdy nepríde s ničím, čo by prekvapilo a nešokuje nás natoľko, aby sme stratili reč ako reportérka CNN informujúca o požiari severnej veže WTC.

10:03:11

Bezprostredne po teroristickom útoku na budovy Svetového obchodného centra v New Yorku čakal Hollywood na trest. Nestalo sa tak, napriek mnohým obvineniam tvrdiacim, že scenáre katastrofických filmov inšpirujú autorov útokov, ktorých cieľom je

Foerovi sa podarilo nielen dokázať, že staré postupy sa dajú originálne využiť v novom kontexte, ale dokonca, že aj téma teroristických útokov z 11. septembra nemusí patriť k nespracovateľným.

vyjadriť, že svet už nikdy nebude vyzerať ako predtým, Oliver Stone a ešte mnohí filmoví tvorcovia, ktorí po ňom prídu, mu toto tvrdenie vyvrátia. V umení totiž neexistuje nič zložitejšie, ako pristúpiť k spracovaniu akejkoľvek tragédie spôsobom, ktorý nie je predvídateľný a sentimentálny. Oliver Stone si namiesto policajtov, ktorí ako jedni z mála prežili pod sutinami mrakodrapov, mohol vybrať kohokoľvek – od požiarnikov a záchránárov cez zamestnancov firiem sídliačich vo WTC až po náhodných turistov, a jeho príbeh by vyznel rovnako. Nešťastie, zúfalstvo a bezmocnosť, ktoré v priamom prenose sledoval celý svet už neponúkajú priestor na to, aby sa dali prerozprávať inak a nanovo a dokonca so šťastným koncom. Stone sa nedokázal vyhnúť ani kliše „vlasteneckého páťosu,“ ktoré je americkým historickým filmom až príliš vlastné.

9:59:04

Všetky spomínané predpovede a teórie týkajúce sa umenia však nemusia byť pravdivé, pravidlom skôr býva opak. Relativizácia jeho funkcie a koniec dejín tu už boli niekoľkokrát. Preto bolo, a zároveň nebolo, vydanie druhého románu Jonathanu Safranovi Foerovi v roku 2005 prekvapením. Fo-

vek pocity stráca slová až nakoniec prestane úplne rozprávať. S okolím komunikuje prostredníctvom notesu, ktorého biele strany plní banálnymi vetami. Stratil by možno aj sám seba, ak by v bistre nestretol Oskarovu babičku, ktorá v ňom spoznala rodinného priateľa a milenca svojej sestry. Ich manželstvo funguje na základe presných pravidiel a kompromisov. Thomas svoju ženu opustí, keď zistí, že čaká dieťa. Odíde do Nemecka a vráti sa po štyridsiatich rokoch, v septembri – v deň, keď jeho syn, ktorého nikdy nepoznal, zahynie.

9:37:46

Všetky postavy Foerovho románu spája, a zároveň rozdeľuje, smútok zo straty milovaného človeka. Nedomáňajú zmysel v zbytočnej smrti, napriek tomu, že sa snažia jedna druhej pomôcť a vzájomne sa ochraňovať. Oskar hľadá svoj raison d'être, no nie je schopný spať a myslieť, ak nepríde na to, prečo jeho otec umrel a prečo ani v jednom z odkazov nepovedal, že ho ľúbi. Myslí si, že jeho mama sa nebude trápiť, ak jej o schanom odkazovači nepovie. A to tajomstvo ho ťaží rovnako ako Thomasa dôvody jeho odchodu z USA a odmietnutia založiť si rodinu. Thomas je nemý, ale ostatné postavy svojim

Adriano Peron, *Vypálené O*, 2003

Prečo Eskimáci nakupujú chladničky

to, že chcú nakupovať. Naopak, zrazu si tých ľudí, čo mali peniaze, bolo treba získať, presvedčať ich, ofukovať, vytvárať si k nim vzťah, aby prišli a zaplatili aj na budúce. S tým tu nikto nemal skúsenosti, teda okrem referentov nákupu, čo uplácali referentov odbytu, na školách sa to neučilo, rodičov sa na to radšej nikto nepýtal, neboli o tom žiadne príručky ani učebnice. Referenti odbytu sa museli rýchlo rekvalifikovať a naučiť sa svoj tovar odbyť. Ak sa to vôbec dokázali naučiť skôr, ako celý ich podnik skrachoval.

Novodobými bohmi sa pomerne rýchlo stali predajcovia a obchodníci. Kto vedel predávať, bohatol. Kto nevedel, snažil sa to rýchlo naučiť. Na dračku išli narýchlo prekladané zahraničné príručky a knihy rôzneho pôvodu a úrovne. Rýchlokvasné školenia, tréningy a kurzy úspešných predajných stratégií patrili po rýchlokurzoch angličtiny k najžiadanejším.

V tom čase som sa ocitla v jednom dnes už zaniknutom inzertnom týždenníku, ktorý mal dobre vybudovanú celoslovenskú sieť predajcov. Bola to skutočne pestrá skupinka ľudí, mužov aj žien, bývalých učiteľov, referentov aj robotníkov, ktorých nespájalo nič, len zvláštna schopnosť predat aj Eskimákovi chladničku, prísť oknom, keď ich

meno je trápna a prudko znižuje šance zanechať dobrý dojem. Technik, ako si meno zapamätať, je mnoho, najjednoduchšia je tá zopakovať meno viackrát hneď v prvej vete. Pán Novák, teší ma, že vás konečne spoznávam, pán Novák. Znie to trochu smiešne, ale verte, že páni Novákovi to znie dobre.

Urobiť dobrý dojem

Expertí ďalej tvrdia, že až deväťdesiat percent mienky o nás si ľudia vytvoria za prvé štyri minúty zoznamenia a až osemdesiat percent toho prvého dojmu vôbec nesúvisí s obsahom našich slov. Teda dôležitejšie, ako si urputne pripravovať, čo a ako povieť pri predstavovaní sa s niekým dôležitým, je, či sa usmievame, máme vystretý chrbát, pružnú chôdzu, čisté topánky a jasný pohľad. A či ovládame pravidlá mimoverbálnej komunikácie. Teda reč gest. Zvlášť tzv. zrkadlenie je obchodná technika na nezapltenie.

Keď som prvýkrát počula o zrkadlení, pôsobilo to na mňa rovnako trápne ako dvakrát pán Novák v prvej vete. Zrkadlenie vychádza z toho, že ľudia, ktorí si dobre rozumejú, sa navzájom napodobňujú – zrkadlia – pohybmi. Všimnite si v reštaurácii za stolom priateľov alebo milencov. Rovnako sa nahýňajú a opierajú, rovnako majú položené ruky, dokonca v rovnakom čase dvihnú pohár. Ak si teda chcete niekoho získať, pokúste sa ho nenápadne zrkadliť. Ak začne váš obchodný partner v istej chvíli zrkadliť vás, je jasné, že ste

gramatiku, základy štylistiky a zide sa aj aké-také estetické čítanie.

Úspešne rokovať a prednášať

Ak sa nám podarilo úspešne preplávať cez všetky doterajšie úskalnia vytvárania a upevňovania vzťahu, je načase predostrieť svoje ponuky. Samozrejme,

Ale prečo my všetci inteligenti a slušníci nevieme predat Eskimákovi ani snehule, a prečo mu niektorí, čo ani nemali detskú izbu, vedia predat aj chladničku?

ako zdôrazňujú unisono všetci experti, nikdy nepredávame svoj tovar, ale vždy riešime problémy klienta. Popri tom riešení však musíme ovládať aj zopár techník, ako efektívne rokovať a prednášať. I tu existuje mnoho elegantných a užitočných rád, ako zaujať poslucháčov, ako udržať ich pozornosť, ako a kedy sa zapojiť do diskusie, vedľa koho si sadnúť a kedy si sadnúť radšej oproti, ako získať súhlas a napokon vytúženú zákazku, ktorá bude, ako prízvukujú experti, obojstranne výhodným obchodom pre obe strany.

Tak toto všetko vyššie uvedené som sa na kurzoch dozvedela, že v podstate všetko viem. Dozvedela som sa to aj z rôznych knižiek, ktoré sa obsahom podobajú ako vajce vajcu, takže do tohto článku som si dovoľila vybrať len dve. Obe sú typickými reprezentantmi tejto sorty, viac ako samotným obsahom sa líšia rozsahom.

Prvá kniha z môjho mini výberu sa volá Úspešné komunikačné stratégie a autorom nie je nik iný ako známy manželský pár Alan a Barbara Peasovci. Áno, sú to presne tí manželia Peasovci, čo napísali celý rad úspešných titulov na tému žensko-mužských vzťahov: Prečo muži nepočujú a ženy sa nevyznajú v mapách, Prečo muži kľamú a ženy plačú, Prečo muži nemôžu robiť viac vecí súčasne a ženy stále rozprávajú.

Knižka je to útla, pôsobí skôr ako sumárne opakovanie než ako učebnica a aj keď cítiť, že manželia, ktorí sa dlhé roky živilí ako podomoví predajcovia, rozumejú viac obchodu ako mužsko-ženským vzťahom, tejto knihe chýba presne to, čo tie ich mužsko-ženské témy robí tak skvelým predajným artiklom – chýbajú v nej pikantné historky zo života, ktoré vhodne a najmä vtípne až ironicky ilustrujú ich tvrdenia. Takže to množstvo nepochybné podnetných myšlienok zhusťených takmer len do

úsečných odrážok si človek nemá s čím v myslí spojiť, niekoľkokrát zopakovať a zapamätať. Robia presne tú chybu, pred ktorou nádejných predajcov vystríhajú.

V porovnaní s Peasovcami vyznieva John Timperley, autor knihy Získajte kontakt na úspech, oveľa profesionálnejšie (i keď prekvapivo autor raz cituje aj Alana Peasa ako renomovanú autoritu v odbore) a ucelenejšie. Ako tvrdí podnadpis Praktická príručka biznis komunikácie, je to učebnicovo písaná kniha, ktorá okrem základných zásad obsahuje množstvo praktických príkladov s príznačným označením Zo živo-

ta, je poprekladaná tipmi na okamžité vyskúšanie Skúste toto, s opakovaním po každej kapitole, zhrnutím a motivačnými výzvami k okamžitým činom na úplnom konci knihy. Jednoducho, autor postupuje podľa rád, ktoré sám v texte dáva.

Ako som už v úvode spomenula, teoreticky by som mala byť skvelý predajca, keďže väčšinu rád v príručkách dodržiavam akosi podvedome. Napokon, byť empatický voči druhým, a slušne sa správať, inteligentne komunikovať a v písomnom prejave používať automatickú kontrolu gramatiky by mal zvládnuť každý priemerne inteligentný a slušne vychovaný človek. A myslím, že to aj zvláda. Ale prečo potom my všetci inteligenti a slušníci nevieme predat Eskimákovi ani snehule, a prečo mu niektorí, čo ani nemali detskú izbu, vedia predat aj chladničku?

Pravdepodobne to bude nielen inteligenciu a slušnosťou, ale aj talentom a entuziazmom, ktorý sa zo žiadnych príručiek naučiť nedá. Pravdepodobne to bude aj tým, že nás ostatných táto činnosť ne baví a nenaplnia šťastím. Tak radšej robme to, čo nás baví a naplnia. Chvalabohu časy, keď sme si mysleli, že úspešný, bohatý a šťastný môže byť len ten, kto vie predávať, sú už ďaleko za nami. Úspešní, bohatí a šťastní môžeme byť všetci, ale o tom som tu už písala minule, že ako.

Jednou z posledných rád manželov Peasovcov, ako zakončovať úspešnú prednášku, je, že netreba ďakovať poslucháčom za pozornosť. Alebo ste boli dobrí prednášajúci a ich pozornosť ste si zaslúžili a teda dodali za ňu dostatočne vysokú protihodnotu, alebo ste boli nudní, a tak vás aj tak nepočúvali. Niet teda za čo ďakovať. A tak ani ja neďakujem tým, čo to dočítali až sem, za ich pozornosť. Iba za priazeň.

Elena Akácsová

- John Timperley
- Získajte kontakt na úspech. Praktická príručka biznis komunikácie
- Preklad Elena Klátiková
- Eastone Books 2005
- 195 strán
- 349 Sk

- Alan a Barbara Peasovci
- Úspešné komunikačné stratégie
- Preklad Erika Mináriková
- Ikar 2005
- 102 strán
- 179 Sk

Samozrejme, ako zdôrazňujú unisono všetci experti, nikdy nepredávame svoj tovar, ale vždy riešime problémy klienta.

vyhodili dvermi, nevnímať znechutenie na druhej strane telefónu, keď sa im konečne podarilo prebojovať cez ostrážitú sekretárku k niekomu kompetentnému. Mali jednoducho hrošiu kožu predajcu raného slovenského kapitalizmu. Lenže to prestávalo byť účinné a efektívne, na scénu prichádzali rafinovanejšie metódy predaja.

Náš mladý a agilný šéf a majiteľ v jednej osobe jedného dňa prišiel s nápadom predávať nielen inzerciu, ale aj kurzy predajných zručností. A aby sme zabili dve muchy jednou ranou, prvými frekventantmi kurzu sa stali práve naši predajcovia inzercie. Mali overiť kvalitu kurzu a zároveň sa niečo nové podučiť. Ja som sa popri nich podučala tiež. Dokonca viacnásobne, lebo som tie kurzy mala organizačne na starosti. Smelo teda môžem o sebe vyhlásiť, že teoreticky som mimoriadne dobre podkutý predajca. Podľa vyjadrenia odborného vedúceho kurzu by som mala byť aj mimoriadne úspešný predajca, pretože intuitívne som na všetkých praktických cvičeniach robila presne to, čo sa na tých kurzoch iní práčne učili.

Dovoliť si zdôrazniť ten podmieňovací spôsob – mala by som byť úspešný predajca. Lebo nie som. O tom však potom. Najprv sa pokúsím úspešné komunikačné stratégie, ktoré sú predmetom mnohých publikovaných prác, v krátkosti popísať.

Získať si človeka

Nič nám neznie tak sladko ako vlastné meno, tvrdia experti. Lichotiv znamená povedať človeku to, čo si o sebe myslí on sám. Preto prvé a najdôležitejšie pravidlo každého úspešného predajcu je prejavovať úprimný (!) a neutíchajúci záujem o osobu toho, koho si chceme získať. Pýtať sa veľa otvorených otázok, na ktoré treba obšírne odpovedať a dobre tie odpovede počúvať, a najmä si ich dobre zapamätať. Je zvláštne, koľko ľudí už v momente zoznamenia zlyháva, pretože pri predstavovaní prepočujú už prvú a najdôležitejšiu informáciu – meno – a neurobia nič preto, aby sa ho rýchlo dozvedeli a zapamätali si ho. Každá neskoršia otázka na

si ho úplne získali a pokojne môžete povedať cenu. Je váš! Ale to dost predbieham, zatiaľ sa iba zoznamujeme. Dôležitú súčasť obchodu na úrovni tvorí čoraz viac aj obyčajná znalosť etikety a v prípade medzinárodných kontaktov aj zvyklostí inej krajiny.

Udržať kontakt, získať report

Keď už sme sa prácne zoznámili, dôležité je kontakt si udržať, vytvoriť si s ním harmonický vzťah plný porozumenia. Odborne, v reči psychoanalýzy, sa tomu hovorí získať report. Na to existuje len jedna rada, a to komunikovať. Písomne, telefonicky, mailom. Dôležité je vedieť, kedy ktorú formu zvoliť a ako ju efektívne využiť. V prípade písomného kontaktu treba vedieť najmä

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

myslím si, že...
/ Ivan kadlečík

Peter Macsovszky: Na komín z okna (básne)
Pavol Rankov: Fragменты z rozbabraného historicko-spoločenského románu

tmavá komora / Jozef Bžoch
Jana Bžochová-Wild:
Encyklopédia Jozefa Bžocha, A-Ž
Július Vanovič: Antidialóg s Jozefom Bžochom
Milan Hamada: Nadgeneračný kritik svojej generácie
Jozef Mihalkovič: List Jozefovi Bžochovi
Pavel Vilikovský: Chvála zádrapčivosti
Ján Johanides: Vášho otca poznám...
Milan Rúfus: Nositeľ tohto mena...

rozhovor
s Martinom Solotruk
Martin Solotruk: Planktón gravitácie (básne)

Miroslav Brück: Štyri zastavenia (povedky)

umenie eseje
László F. Foldényi: Kleist umrie a umrie a umrie

galéria romboidu 2007
Pavol Macho
(text Peter Michalovič)

rodinné striebro
Pavol Macho: Kolmice pretínajúca pevný bod v strede Zemegule alebo Nebeské kvety
Jána Zoričáka

Kenneth Patchen: 23. ulica sa končí v nebi (básne)

voľným okom
Juraj Mojžiš: O Monograme Roberta Rauschenberga

recenzie
Peter Macsovszky: Cudzie v cudzom alebo slasti minimalizmu (Svetlana Žuchová: Yesim)
Jana Pácalová: K trom pozastaveniam nad jednou knihou /pozastavenie štvrté (Katarína Kuchelová: Šport)
Vladimír Balla: Čo je to? (Márius Kopcsay: Zbytočný život)
Maroš. M. Bančej: Vtáci a tradície (Andrijan Turan: Stahovanie vtákov)
Katarína Ihringová: Obrazy v pohybe (Katarína Rusnáková: V toku pohyblivých obrazov)

cool/túra
Miloslava Kodoňová: Vzbura davov na slovenský spôsob
Márius Kopcsay: Terorizmus po našom

tour de galery
alebo – Na vernisáži!
Marián Kubica

úkľady jazyka alebo slovgličina
Pavel Branko

z poznámok Ivana Žuchu:
Varia

Bezplatný katalóg Knižného klubu, ako aj staršie čísla časopisu **Knihy & spoločnosť** si môžete objednať:

✉ Knižný klub Legenda
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úľany

☎ 031 / 784 53 15

☎ 031 / 784 53 14

@ mail@kniznyklub.com

Stereotypy z iného aspektu

▲ Jana Juráňová
▲ Orodovnice
▲ Aspekt 2006
▲ 245 strán
▲ 190 Sk

Najnovšia kniha Jany Juráňovej potvrdzuje, že ide o autorku s feministickým názorom, ktorý nekompromisne určuje podobu sveta jej textov. Témy, jednotlivé situácie a postavy svojich próz vtisnúva do striktno vymedzených rámcov a nepustí pritom ani o milimeter.

V próze Orodovnice necháva Juráňová reflektovať tri ženské postavy – sestry Ruženu a Zdenku/Kláru, ich švagrinú Elenu – príbeh rodiny, ktorej osudy sú spoločenským účinkovaním jej mužských členov, otca a strýka, prepojené s totalitnými režimami poznačujúcimi novodobé dejiny Slovenska, s fašizmom a komunizmom. Ambícia autorky provokovať sa nekončí iba prvoplánovo pôsobiacim pripomenutím týchto, ešte stále spoločensky kontroverzných tém. Prejavuje sa i v pokuse spochybňovať vzťahy a rodové stereotypy, ktoré sú interpretované ako „prirodené“ – nech už sú to súrodenecké

vzťahy, vzťahy matky a detí, či samozrejmy obraz ženy ako „strážkyne rodinného krbu“.

Privátna sféra je v tomto texte pevne prepojená s verejnou, pričom doménou mužov sa stáva spoločenské angažmán, ktoré nadobúda nie práve najpríťažlivejšie podoby, a ženy sú vykazované do domácnosti ako ich „tiché spoločníčky“. Vzťahy v oboch oblastiach sú podľa autorky podmienené nadvládou patriarchálneho systému. Má ho stelesňovať otec rodiny, ktorý bol v mladosti politicky činný v klérofašistickom režime a po novembri osemdesiatdeväť sa vrátil na spoločenské výslnie. Jana Juráňová ho zobrazuje ako chladnú, vypočítavú a pokryteckú hlavu rodiny, ktorého vzťah k manželke a dcéram je obmedzený výlučne na očakávanie, že mu poskytnú patričný servis a zabezpečia trvanie rodinného klanu. Jeho nástupcom sa stáva rovnako sterilne pôsobiaci syn Michal, kariérny diplomat.

Jana Juráňová je moralistka, má zjavný zámer sarkasticky pristihovať svet a spoločnosť pri prevádzkovaní rodovo podmienenej neprávosti. Vo väčšine prípadov však predvádza iba podobu sveta redukovanú na modelové až schematické situácie.

V tomto texte je ťažké hovoriť o diferencovanosti postáv. Ich vykreslenie podlieha dôslednej kategorizácii a sú predvádzané iba prostredníctvom svojich rodových rolí. Muži sú tu skoro bez výnimky „páni situácie“, citovo chladní vypočítaví pokrytci, alebo aspoň obťažujúci chlípniči. Autorka nenecháva bez podozrenia ani len periférne mužské postavy – taxikára, čašníka či anonymnú skupinku cestujúcich vo vlaku. Tí všetci sú sprevádzaní prísnyim pohľadom protagonistiek

a odhaľovaní ako pôvodcovia ohrozenia, sexuálneho harašenia a lascívnej zábavy, ktorá ponížuje ženu ako takú. V tejto súvislosti pôsobí zarážajúco prudéria autorky, pre ktorú je ľudová pieseň hotovou pornografiou a oslava menín na pracovisku jednej z protagonistiek (ide o knižnicu) je opísaná, ako keby sa odohrávala v krčme.

Ženské postavy majú vo svete, ktorého pravidlá podľa Juráňovej určujú výlučne muži, iba obmedzené možnosti. Ich východisková pozícia je vždy pozícia obeť. Žijú životom, ktorého pravidlá určil niekto mimo nich, a ťažko sa s týmto určením stotožňujú. Práve preto sú plné frustrácie a neustále striehnu, kedy ich niekto pristihne pri zlyhaní. Môžu aktívne kolaborovať a stotožňovať sa s „mužským svetom“ (teta Jolka), prijať bez reptania „ženský osud“ (mama), alebo uvažovať o svojej situácii a niekedy sa pokúsiť z tohto určenia vymaniť (Ružena, Zdenka/Klára, Elena). Je príznačné,

Hoci sa autorka snaží svoje tri protagonistky odlišiť – Ružena je rozvedená, Zdenka/ Klára je rádová sestra, Elena je vydatá žena pohybujúca sa v exkluzívnom prostredí manželiek diplomatov – a dodať im hodnovernosť početnými vnútornými monológmi, pôsobia jednoliato a strnulo. Rovnako meravo a stroho pôsobia aj ich dialógy. Postavy spolu nekomunikujú, len si neuveriteľne toporným jazykom neustále niečo vysvetľujú a objasňujú.

V písaní Jany Juráňovej pojednávaním o ženách, ich identite a rodových vzťahoch je prítomná neprehľadnuteľná miera kritickosti a istej angažovanosti. Jana Juráňová je moralistka, má zjavný zámer sarkasticky pristihovať svet a spoločnosť pri prevádzkovaní rodovo podmienenej neprávosti. Vo väčšine prípadov však predvádza iba podobu sveta redukovanú na modelové až schematické situácie. Aby spochybnila či kritizovala zaužívané stereotypy, siaha po šablónach iného druhu.

V texte sa postupne vynárajú klišéovité situácie a momenty „ženského písania“ a feministického myslenia. Popri úvahách o spoločenskom statu ženy a materstve sa v próze objaví sa scéna, keď matka hovorí dcére o menštruácii, veľmi abstraktne sa reflektuje ženská telesnosť. K zaužívaným motívom feministickej literatúry patria takisto aj apokryfné postavy žien – Juráňová na konci knihy uvažuje o osudoch partnerky márnotrátneho syna z Biblie. Navyše, pri výjavoch matkinej choroby a jej umierania sa nedá nespomenúť na prózy slovenských autoriek z posledného obdobia, ktoré podobnú tému choroby a umierania blízkeho človeka spracovali s oveľa väčšou dávkou presvedčivosti a empatie.

Autorka situácie, postavy a vzťahy vybavila definíciami bez toho, aby bolo jej rozprávanie oživené jediným presvedčivým konkrétnym detailom. Príbeh tejto rodiny nie je, napriek všetkej snahe, založený na každodennom živote, ale na výjavoch, ktoré majú potvrdiť isté presvedčenie o stave sveta. Nech už je názor čitateľa či čitateľky na toto presvedčenie akýkoľvek, očakáva od literatúry viac ako len jeho šablónovitú ilustráciu.

Ivana Taranenková

Etele Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

Kížanie po prítomnosti

Literárnou parketou Pavla Weissa je už od jeho románovej prvotiny „obraz súčasného človeka“. O jeho výstižnosti a najmä literárnej presvedčivosti by sa dalo polemizovať, v každom prípade je to však priestor, do ktorého sa Pavol Weiss opakovane, až zotrvačne vracia. Aj s väčšinou už použitého prozaického inventáru (sonda do spoločnosti) a kompozičných a štylistických slabín.

svete, ktorý je predstavovaný ako krutý svet biznisu a naokolo zúriacej demokracie.

Románové rozprávania tvoria tri paralelné príbehové línie, využívajúce jednoduchú schému chronologicky

robi dobrú literatúru literatúrou. Jeho román sa postupne čoraz viac ukazuje len ako súpis činov a prázdnych gest postáv a rôznorodých, významovo nefunkčných a vyprázdnených opisov (napr. typu detailného zachytenia prípravy kávy), čo kvantitatívne prevahuje občasným náznakom reflexie, ktorá by mohla posunúť text obdobného typu k niečomu ako generačná výpoveď. Takto však skutočne živé tkanivo problémového sveta súčasníkov a dobových pomerov ostáva pod nánosmi papierovej enumerácie a frázozvitosti. Bolestné konflikty a rezignované kompromisy sa vybavujú akosi medzi rečou, bez väčšej pozornosti, takže priam

páči sa populárnej literatúre, v ktorej prúde, a to treba otvorene povedať, je Weissovo písanie vcelku kvalitným štandardom. Jednorazovým ľahkým nenáročným čítaním.

Pri uplatnení o niečo vyšších kritérií sú Traja priatelia román konvenčnej výstavby, bez tvarových či kompozičných inovácií. Rovnako tradičné sú aj metóda charakterizácie postáv a spôsob ich prezentácie. Pavol Weiss využil presne to, čo vo svojich predchádzajúcich knihách: modelovosť a istú mechanickosť. Polarizovanú typológiu postáv v podstate nič významnejšie nenarušuje a ani nekomplikuje, a tak výsledkom je dosť schematický obraz o problémoch súčasníkov. Základom výpovede je poznaný svet, svet, v ktorom sa človek orientuje s ľahkosťou a bez problémov, ktorý sa však práve pre svoju jednoznačnosť stáva svetom literárne plochým, keďže neponúka nič viac, nevedie k objavovaniu. Je to realistický román nielen bez formálnych, no i bez obsahových prekvapení – s konkrétnym časopriestorovým určením, s presne lokalizovaným dejom, s reálnymi menami i aktuálnymi časovými odkazmi. Román, ktorý šírkou záberu síce obsiahol veľa, ale iba tak zbežne a plytko. Hoci – medzi Matkinmi sa nijako nestratí.

Dana Kršáková

Najväčšou autorskou slabinou Pavla Weissa je to, že ide viac do šírky než do hĺbky, že sa viac sústreďuje na spisovanie a opisovanie než na preniknutie dovnútra. Pre explicitnosť mu neostáva miesto na vnútorné napätie, na to, čo

a lineárne rozvíjanej zápletky – alebo povedané inak, od detstva až podnes. Pekne realisticky opisne, raz o jednom, inokedy o druhom a potom zasa o treťom, niekedy prerývane a prerušovane, zavše v súvislejšom toku – jednoducho, zblízka i z diaľky, vo filmovo dynamických dialógoch i skratkovitých zhrnutiach. V konečnom dôsledku ide o sumár životných peripetií, prehier a výhier troch „hrdinov našich čias“, z ktorých sa pokojne stávajú antihrdinovia na okraji spoločnosti. Sú nimi Peter, Samo a Dany, traja priatelia spojení kamarátstvom z detských liet, zážitkami z dospievania a osudovou láskou k jednej jedinej žene. Ich spoločná femme fatale Eva si pri nich sama prejde cestu od múzy umelca cez manželku veľkopodnikateľa až po psychoterapeutku alkoholika. Hoci pomyselná epická štartovacia čiara je pre všetkých rovnaká, napokon sa ako ústredná postava vyprofiluje fotograf Samo, keď sa stáva akýmsi korektívom zlyhaní svojich dvoch priateľov. Najväčšou autorskou slabinou Pavla Weissa je to, že ide viac do šírky než do hĺbky, že sa viac sústreďuje na spisovanie a opisovanie než na preniknutie dovnútra. Pre explicitnosť mu neostáva miesto na vnútorné napätie, na to, čo

idyllický koniec s prísľubom a nádejou nového začiatku pre všetkých a všade je len logickou bodkou. Tlak dezilúzie a túžba po láske, ktoré postavy stále nanovo zažívajú, tu teda vyznievajú ako kliše poplatné psychologizovaniu

Etela Verská, z cyklu Záznamy, 2003 – 2006

- ▲ Pavol Weiss
- ▲ Traja priatelia
- ▲ Slovart 2006
- ▲ 304 strán
- ▲ 249 Sk

V najnovšej knižke Traja priatelia pritom siahol po rokmi a literárnou tradíciou overenom kompozičnom modeli: remarqueovských troch kamarátov (dumasovských troch mušketierov, čechovské tri sestry...) nahradil svojimi tromi priateľmi. A namiesto ich času a ich doby im dal svoj a náš čas aktuálnej slovenskej reality. Príbeh troch bratislavských chlapcov narodených niekedy na začiatku šesťdesiatych rokov – a postupne konfrontovaných so všetkým možným aj nemožným z dobovej reality – tak následne prerastá do príbehu troch štyridsiatnikov, ktorí si viac alebo menej úspešne dokázali nájsť svoju cestu v živote i v dnešnom

KNÍHKUPECTVO
ARTFORUM Dočasný domov vašich kníh.
Bratislava | Košice | Žilina | Banská Bystrica | Trnava | www.artforum.sk

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť
Objednávam si:
..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ... ks polročné predplatné (120,- Sk)
Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:
• Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
• Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ: .....

Meno/Firma: ..... Ulica/Číslo: ..... Mesto/PSČ: .....
Telefón: ..... Dátum: ..... Podpis: .....

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk
(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,
e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz
(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné v rámci ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné v rámci ČR)

TABLE OF CONTENTS

Rudolf CHMEL
Slovak - Hungarian Dialogue: the Need for a New Beginning

Miroslav MICHELA
Collective Memory and Political Change - The Hungarians and the Slovaks in the Former Half of the 20th Century

István KOLLAI
Shattered Past. Socio-Psychological Aspects of Slovak-Hungarian Relations - from the Hungarian Point of View

Karel HIRMAN
The Transit Location of Slovakia and its Interests in the Context of the EU Energy Security

András DEÁK
Diversification in Hungarian Manner: The Gyurcsány Government's Energy Policy

László PÓTI
Hungarian Foreign Policy and ENP in the East: Energy- (and) Nationality-based Policy

Róbert ONDRÉJCSÁK
Security Policies of the Slovak Republic and Hungary - the "Limited Differentiation" in Central Europe

Judit HAMBERGER
The Future of the Visegrad Cooperation from the Hungarian Perspective

REVIEWS

Failed Illusions. Moscow, Washington, Budapest and the 1956 Hungarian Revolt
By Charles Gati. Bratislava: Kaligram, 2006.
Translation: Peter Fridner
Martin BÜTORA

Svinia in Black & White: Slovak Roma and their Neighbours
By David Z. Scheffel. Peterborough, Ontario: Broadview Press, 2005.
László FOSZTÓ

Slavackaja nadzeja: dosved demokratyčnych transformacij. (Hope for Slovakia: the Experience of Democratic Transformations).
Bratislava, Minsk: Institute for Public Affairs, 2006.
Olga ŠPARAGA

Principles of International Politics: People's Power, Preferences and Perceptions.
By Bruce Bueno De Mesquita. Washington: CQ Press, 2006
Matúš HALÁS

Terorizmus ako politický fenomén (Terorism as Political Phenomenon).
By Jozef Klavec. Bratislava: Comenius University, 2004.
Martin PÁSIK

BIBLIOGRAPHY

RESEARCH CENTER OF THE SLOVAK FOREIGN POLICY ASSOCIATION
Hviezdoslavovo nám. 14, 811 02 Bratislava
Slovak Republic
www.sfpa.sk

